

ZSIDÓSÁG ÚTJA

vezércikkek és beszédek tükrében
(1840-1940)

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
Dr BALLAGI ERNŐ

VIKTÓRIA

AZOKNAK, AKIK UTÁNUK JÖNNEK...

Viktoria-nyomda, Budapest

A most következő esztendőben lesz száz éve annak, hogy báró Eötvös József a parlamentben és a Budapesti Szemle hasábjain síkra szállt a zsidók emancipációjáért és megbízásából Bio eh Mórítz (Ballagi Mór) elsőnek intézett „zsidó szózatot a magyar néphez“ az emancipáció ügyében. A búcsúzó esztendőben volt félszázada, hogy Vázsonyi Vilmos — a jelen kötetben közölt — cikkével megindította a recepciós küzdelmet. A mai jogi helyzeten kívül, ez is aktuálissá teszi a magyar zsidóság jogküzdelmeire vetett azt a visszapillantást, mely ennek a kis könyvnek a célja.

Céljánál és szűkre szabott terjedelménél fogva nem szólaltai hatunk meg ebben a könyvben minden zsidóvallású publicistát, aki a magyar zsidóság jogküzdelmeiben érdemeket szerzett, mert nem írókat, hanem problémákat, küzdelmeket és korhangulatot akarunk megjeleníteni ezeken a lapokon. A könyv terjedelme az oka annak is, hogy a cikkekből csak szemelvényeket közölhetünk. Bizonyos, hogy még így is lesznek hiányosságok, melyekért jóindulatú elnézést kérünk.

*Egy évszázad becsületes, odaadó szellemi harcai-
nak ebből a vázlatos áttekintéséből merítsük azt a ta-
nulságot és elhatározást, hogy a jogokért való küzde-
lemről, melyet nagy elődeink nem szűntek meg foly-
tatni, nekünk sem szabad lemondani, bármit hozzon is
számunkra az események kiszámíthatatlan sodra.*

Budapest, 1939 november havában.

DR. BALLAGI ERNŐ

KÜZDELEM AZ EMBERI JOGOKÉRT

BALLAG! MÓR (Bloch Móritz)

Emancipációt a magyar zsidóságnak!

Felvirradt hajnalod, áldott magyar honom! Az emberiség pillanatait keletre függesztve, tőled várja a polgárisodás újjászületését... Egy nagy ügy, az emberiség ügye igényli e pillanatban figyelmedet, magyar! Egy századok óta elnyomott nép esedezik elégtételért és a derék magyar, igazságot embertől soha meg nem tagadott.

Nem szeretnék itt türelemről szólni. Szabad ember, s a magyar mindig az, türelessnességről mit sem tud. Mit tesz az, túrni? Elviselni, békésen a sors vagy az emberek illetlenségét... A türelem követelése soha nem szabadulhatott meg az önzés vádjától. Én a szemrehányást nem szeretném magamra hárítani, azért nem is türelmet, hanem a gondolat általános szabadságát fogom követelni.

... Azt kérdezitek, üdvös leend-e az emberi nemzetségnek a zsidók szabad polgárosítása (emancipatio)? De hát a zsidó nem tagja-e az emberi nemzetségnek, melynek javát néki boldogsága feláldozásával meg kell vásárolni? Egy nemzet feláldozhatja-a mint az egyén szent érdekeit egy más nemzet kényelméért? Vagy hagyjuk helybe a kérdést, nem kell-e akkor is

azt felelnünk „igen is, minden esetre üdvös lesz a keresztény világra nézve, ha a zsidó a lealacsonyítás békei alól felszabadulva erkölcsi cselekvő életre ébredtetek. Vagy talán nem kell megijednötök azon örökös zsidótól, ki mindenütt lévén, sehol sem található; ki mindent vállalva, mit sem biztosíthat; ki kincseket halmoz, de semmit sem bírhat? Különös iszonyatos lény! s ki tévé azzá? Nemde ti?

... Ki szemeit az igazság világa előtt teljesen be nem hunyá, lehetetlen, hogy át ne lássa, mikép itt a közérdek karöltve jár az emberiség követelte igazsággal.

...Csak gondolná magát a keresztény valaha egy mívelt zsidó helyzetébe, ki Magyarországon születvén és neveltetvén hona nyelvén beszél, minek egyébként nézhetné magát, mint magyarnak, mint azon hon polgárának, melynek földjén született? És ha országának adózik, ha az ország törvényeinek engedelmeskedik, ha az országnak, amelyben nem hátráltatik, tehetségével szolgál, sőt életét az országért áldozza, mi színes ok, mi ürügy alatt akarjátok e zsidót társaságtokból kitzítani? Vegyétek szívre, hogy nincs irgalmatlanabb, szívszakasztóbb, mint szerető szívvel másnak szörnyűségére lenni.

... Hasznos mesterségek tanulására nem akarják magukat adni és inkább a nyereségesbb csereberéléshez ragaszkodnak; A' biz igaz; de hát mit gondolnátok az uraságról, ki szolgáját kezén, lábán megkötözvén, a legjobb ételeket elébe rakva kínálgatná, hogy egyék, a nélkül azonban, hogy kötelékeit feloldaná, és a nem ehetőt még meg korbácsolná?

... Nem kételkedhetni, hogy egyedül a szabad polgáriasodhatás vethet mind azon bajoknak véget, melyek fejében a zsidóktól eddig a szabadság megtagadott. Csak akkor hagynának fel teljességgel a zsidók egyoldalúságaik, elkülönzésök és csereberélésökkel, ha

a társaságban az egyenlőség jogát éldelve, a keresztényben hontársakat, testvéröket szemlélhetnék.

... Őszintén szólva, nem becsületek-e a zsidót, ki hű és meggyőződésből hitéhez ragaszkodva, azt silány nyereségért el nem hagyja, s nem vetitek-e meg a nyomorultat, ki idei hasznokért — s higyjétek jobbadán úgy történik — hitét kabát gyanánt váltva, kikeresztelkedik?

... Magyar! Emlékezzél az időre, hol felelned kell: érdemes valál-e korodra, elődeid győzelmire; úgy szól-tál-e és cselekedtél, mint ők győztek és véreztek?... Szabad vagy és a szabadságot másban is kell tisztel-ned, különben nem érdemied e mennyei kincset. Csak a szolgaságban elfásult szívnek telhetik kedve kevesek elnyomásában. A bátor lélek igazságos, nemes.

... Hiában, a 19-ik században fel nem idézhetni Torquemada szellemét. A kísértetek és rémeknek sötétség kell, mellyek a napot hirdető kakas szavára elenyésznek.

... Mondd ki tehát valahára embertársaidra, hontestvéreidre a szabadság szavát; törd el a babona és gyűlölség koholta láncokat, és hidd el, érdemesek lesznek szeretetedre.

(A zsidókról, Pest, 18i0)

LÖW LIPÓT (Löw Leopold)

Nyílt levél a zsidó-emancipáció ügyében

(Polémia Kossuth szerkesztői megjegyzéseivel.)

... Mi zsidók tudjuk, hogy polgárosításunk dolga „még sok phasion fog keresztül menni“, nem ismeretlenek előttünk az előítéletek s akadályok, mellyek emancipatiókkal, különféle oldalakról ellenkeznek; jól értjük, miszerint a zsidó-kérdés édes honunkban még sokáig kérdés maradand.

... Hol és mikor mondták,... mikor vallották, hogy a zsidók erkölcstelen népfaj?... a megsértett becsület eleven érzésében nyilvánosan fejezem ki, mikép én amaz állítást mindaddig rágalmazónak fogom tartani, míg statisztikai adatokkal meg nem fog bizonyíttatni, hogy a zsidók erkölcstelen népfaj.

... Elfogulatlan keresztény és zsidó írók által már egyszer bebizonyítottuk, hogy a mostani zsidók nem különös nép (politikai értelemben), hanem csupán *valóságos felekezet*.

... Ha a zsidók származásuk — s hason eredetükre nézve *népnek* neveztetnek, ez ellen semmi kifogás nem lehet; ha pedig azoknak különös népiség — vag'y ha az ellenvetést szorosabban fejezzük ki — nemzetiség tulajdoníttatik, az bizonyára félreértésen alapszik, s a legtagadhatatlanabb tapasztalással nyilvánosan ellenkezik. Mert micsoda elemek képeznek nemzetet, nemzetiséget? A haza, a nyelv, az alkotmány, saját politikai élet s önállóság, vagy ezekérti küzdelem... De találtnak-e a nemzetiség említett elemei a zsidóknál? Semmiképen sem. A zsidóknak nincs különös országuk, hanem elszórvák ők minden népek között. A zsidóknak nincs különös nyelvök; a héber nyelv azok közt is meghalt, s egész művelt Európában alig van egy nyelv, melyet a zsidók mint anyanyelvüket nem beszélnének; a zsidóknak nincs különös polgári törvények, hanem hazájok törvényei nekik is szentek és sérthetetlenek; a zsidóknak nincs különös politikai életök s önállásuk és szándékuk sincs, azt valaha elérni. Sőt mindaz, miben egy népnek jelleme s szelleme közőnségesen tükrözik — mint a népdalok, néptáncok, népoöltözöt stb. a — zsidóknak nincs. Nehány házi szokást — mi által a családélet ápoltatik, s házi erények, úgymint: bizodalom, szívesség, kölcsönös gyámolítás, jótékonyság, előmozdíttatik — senki vétkül nem tulajdoníthatja a zsidóknak ...

... Való igaz, hogy Mózes tanítónk tanítmányának

két momentuma van: vallási s politikai. Az egyik a másikkal összefüggött, az igaz; de úgy függött össze, miként a lélek összefüggésben van a testtel. Mózes polgári organismusa tanítmányának teste, annak lelke pedig a vallás, azaz hit- s erkölcsstan. A test már régóta halva s eltemetve van; s őszintén vallom meg, hogy nem hiszem a testnek valahai feltámadását; de a lélek, mint testtől független, a testet túlélő lény, mai napig él és — meggyőződésünk szerint — halhatatlanul él. Ha tehát kegyed folytatván azt állítja, hogy *Mózes vallása status alkotmány*, valóságos országlási rendszer: nekem az előadottak szerint ezen állításnak ellent kell mondanom, sőt, véleményem szerint magokban kegyed állítmányaiban is ellenmondás talál tártik ... Mózes polgári s theocratiai törvényei, mellyek természetök szerint csak Palaestina-ra és egy áldozati cultusra valának irányozva, a jeruzsalemi templom elromlása s a zsidó status-alkotmány elenyészte után... eltöröltettek... mind e törvények nyomtalanul múltak el s a mostani zsidóság legnagyobb részénél egészen ismeretlenek: ki akarná tehát állítani, hogy Mózes politikai organismusa a mai napig is uralkodik a zsidók közötti Miben állana azon Organismus, melynek organuma nincs? Ha a költők mulattatják olvasóikat az örök zsidóról, az mind ártatlan phantasia játéka, senkit sem sérthpt. Ha nődig az örök zsidóróli mese fegyverül szolgál elnyomott s szerencsétlen emberek ellen, az valóban kegyetlen játék.

... Az ételekröli törvények egész s minden tekintetben ártatlanok és tökéletesen közömbös lehet a statusnak, ha valljon a zsidó eszik-e disznóhúst, vagy sem. Vagy gondolná Ön, hogy p. o. Mendelssohn nem volna méltó a polgári jogra, mivel disznóhúst soha nem evett, s hogy az aljas pesti hajhász e jogra méltóbb, mivel sódarta eszik? Mit a status e részben kívánhat, egyedül az lehet, hogy *minden collisio esetében a polgári kötelesség — minden kivétel nélkül — teljesíttes-*

sék; és hogy az a zsidók részéről valóban történik, p. o. a katonáknál, eléggé tudva van. Valóban az ételekről! korlátozások, sem a szombat nem akadályozza a zsidókat a polgári kötelességek teljesítésében. Mind azon országokban, hol emancipálva vannak, az emancipációra méltóknak mutatkoztak ...

... Bátorodom kegyed synedrium-indítványa körüli igénytelen nézetemet kinyilatkoztatni... Mi zsidók is a synedrium tartását buzgón kívánjuk; és pedig nem polgári, hanem... vallásbeli s általános műveltségi szempontból; mert mi reméljük, hogy egy synedrium által zsinagógáink, iskoláink s közönség! szerkezetünk egyformán s korszerű módon alakulónak át... Ha tehát kormányunk synedrium megtartását parancsolni méltóztatnók — és a kormány parancsolatja nélkül a synedrium csupa lehetetlenség, akkor hasznos, sőt múlhatatlan volna, hogy vallásbeli szerkezetünk-nél fogva nemcsak rabbik, hanem más művelt zsidó theologus is a synedrium tanácskozásai határozataiban részesüljenek ... Mindenek előtt kívánatos volna, hogy a magyar zsidóság saját költségére SEMINARIUMOT (sic!) alapítson, hol a jövő rabbik korszerű módon neveltessenek... S ha kegyed ismeretes ember-szeretete s hazafiságánál fogva megengedné, hogy a *rabbi seminarvum alapítása* végett becses lapjában *aláírás* nyitassák meg, bizonyára mi zsidók ezen jótéteményt buzgó hálával ismernők meg...

... A mi pedig végtére a vegyes házasságokat illeti: eléggé tudva van a történetből, mi kép azok nem a zsinagóga, hanem az egyház részéről tiltattak el... véleményem szerint az emancipatio előtt, könnyen átlátszó okokból, efféle házasságoknak alig lesz helyök.

(Pesti Hírlap, 1844 június 2.)

HORN EDE (Einhorn Ignác)

Szabadalmak helyett szabadságot!

(Az 1840-iki 29. te. javaslata nyomán) általános öröm, általános lelkesedés. És ez nem üres szószaporítás, merő igazság az. Azon az ó és újhitűek, a vakbuzgók és fölvilágosultak közt létező véleménykülönbség a politikai téren nem található, sem Magyarországon sem Németországban, sem sehol.

Általános a kívánat, általános azért a törekvés. Egy a buzgalom, melly mindegyikét egyiránt lelkesíti: a nyert *szabadalmak* bölcs használata által érdemessé tenni magát a teljes *szabadságra*, a kapott *jogok* gondos ápolása és jóltévő alkalmazása által a korlátlan *polgárjogra*, és *szűk hatáskörbeni* közhasznú működése által megmutatni, hogy *nagyobb hatáskörben* is az álladalómnak közjávára működni képes volna.

... Teljes méltánylást és igaz elismerést érdemel a zsidók magyarosodási buzgalmuk. Midőn ez a buzgói -kodás 1840-ben először feltűnt, jól kiszámolt speculationak nevezték azt a zsidók ellenei. A zsidó — úgy mondák — színlelt magyarsággal akarja a szabadelvű pártot megnyerni és ez által könnyű szerrel polgárosítást szerezni magának. De hiszen a szabadelvű párt azóta nézeteiben megváltozott, és a zsidó a polgárosítást nem nyerte. És ellankadt-e a zsidók magyarosodási buzgalma? Semmiképpen. A leggonoszszívűbb zsidóellenség sem tagadhatja és mindenhol nyilvánosan el is ismertetett, hogy Magyarhonnak nemmagyar lakosai közül a zsidók legtöbben és legnagyobb készséggel magyarosodnak meg, úgy, hogy most sok helyen már társalgási nyelvvé kirekesztőleg a magyar nyelv lett, és a gyermekek csak 8—9 éves korukban kezdenek német vagy más idegen nyelvet tanulni... A zsidók tehát olly nagyon meg nem csontosodtak, és a különködésnek nem barátai, mint azt elhítni akarják elle-

neik a világgal. Jegyzésre méltó még az, hogy maguk a vakhitű rabbik — kik tanítványaiknak (Bach úrim) a német olvasást és idegen nyelv tanulását eltiltják, a magyar nyelv tanulását nekik nem csak megengedik, de őket arra buzdítják is.

„... Most a zsidók nemcsak a fegyverviseléstől vissza nem borzadnak, sőt fiaikat minden más honfiakkal egyenlően király- és hazáért t < Igálandókat legnagyobb készséggel átadják... A nai zsidók érde-
mesek honfi névre, mit minden tekintetben: onyítanak is, — érdeemesek a hon keblébe való d fogadásra - - s érdeemesek arra is, hogy miknek a törvény őket már elismerte, azoknak mindenhol ismertessenek cl...”

(Első magyar zsidó naptár és évkönyv, Pest,

MEZEI MÓR:

Autonómiát

Azt kellene hinni, miszerént hazánkban mindenki tudja, mi az a hitfelekezeti autonómia, s mindenki érzi e drága kincs becsét.

Azt hinné az ember miszerint mindenki, ki igényt tart arra, hogy hitkonainak vallási érdekei iránt közönyösnek ne tartassák, hogy a vallásközségek tanácsában meghallgattassék, bár mi nézetei legyenek különben társadalmi kérdéseinkről, abban azi egyben egyetért, hogy községéletünk fejlődésnek nem indulhat, hogy vallásbeli intézményeink fel nem virágozhatnak szabad lég, meleg napsugár nélkül — és ez az autonómia!

S mégis akadnak olyanok, kik előtt az autonómia ismeretlen fogalom, kik nem azért óhajtanak a község élén állni, mert a hitkonaiak közbizalma megtiszteltetés, vagy mert a közérdeket szívökön viselik, hanem mert túlsúlyt óhajtanak gyakorolni a község-

ben, kiknek mindegy hitrokonaik akaratával vagy akarata ellen sáfárkodnak-e a közérdekben, közvagyonban.

Ezen komoly megjegyzések között önkénytelenül eszembe jut az egyszeri zsidó, kit nem akartak a zsinagógában való előimádkozással megtisztelni, s ki, nem tudván vallásos buzgóságában elviselni, hogy el-essék az Isten előtt ily kedves foglalatosságtól, az alispánhoz futott s hozott ettől illetően mándátumot: „*N. N. fog sachruszt imádkozni*“ Nem tudom, mennyi a való, mennyi a mese ezen adomában, de ha aztán hallgatag zsidónk odaállt az Ur színe elé, az alispáni hatalomszó alapján szószólója lenni azon községnek, melyet épen profánált, — kérdem, mi foganatja lehetett ekkor azon imának? Mi foganatja arra nézve, kitől megvetéssel elfordultak hitrokonai, s mi foganatja azokra nézve, kiknek kebeléből botrány üzte el a jámbor áhítatot?

S ha más eset kevésbé drasztikus is, az eljárás helytelensége és botrányossága ugyanaz, akár egy elégedetlen tanító legyen az, ki soha sem történt vádakkal panaszolja be főnek-fának községét, akár egy pénzzel hatalmas bankár legyen az, ki nem tűrhétvén mást a kuruli széken, a polgármestertől a miniszterig fut hitrokonai választásának megsemmisítését kieszközlendő, akár egy vakbuzgóságában kába házaló fusson a szolgabíróhoz panaszával, hogy a thora felolvasásában neki részt nem juttattak.

... Kérdezzük csak azokat, kik a hitfeleinktől sűrűbben lakott vidékeken hivatalnokoskodtak, volt-e még szolgabíró vagy Stuhlrichter, alispán vagy Komitatsvorstand, helytartótanács vagy Statthaltereiabtheilung, melyet az izraelita hitközségi, sőt nem ritkán a rituális kérdésekbe való beavatkozásra akarata ellen is, nem kényszerítettek volna?

Ne ámítsuk magunkat azzal, mintha állami és társadalmi jogállásunk óhajainknak megfelelő, mintha

a hitfelekezetek jogegyenlősége, — mi bennünket illet — teljes és tökéletes lehetne anélkül, hogy vallásbeli autonómiánk törvényesen biztosítottassék.

... Függetlenség vallási dolgokban az államhatóságoktól, községek, egyházak és iskolák szabad alapítása, alapítványaik önkezelése, önállóság iskoláik be rendezésében, tanáraik választásában, tanrendszereik megállapításában, — ezek azon lényeges jogok, melyek a protestantizmust hazánkban felvirágoztatták .. Autonómia mellett erősödött meg a protestantizmus és alapított virágzó iskolákat; az autonómia óvta meg iskoláit oly tankönyvek behozatalától, melyeknek kitételein megbotránkozik a vallási meggyőződés; az autonómia teremtett egészséges községi életet és hárított el minden bel villongást és külbeavatkozást...

(Magyar Izraelita, 1862 1—4, számai)

BRÓDY ZSIGMOND:

Miért ellenzik az emancipációt?

„A zsidók emancipációja veszély a hazára, — így szól egy párt... A zsidók emancipációja nem más, mint a mágnások elszegényesedése, a polgárság és a népkoldusbotra jutása...” Valóban megfoghatatlan könynyelműség, Magyarország összes lakosságát a milliókat bíró mágnástól le az utolsó parasztig úgy állítani elő, mint akik semmi önállósággal, semmi vagyონrendezést- és fönntartást képességgel nem bírnak. Amellett mily szégyenletes szellemi ínséget tételez fel a magyarok felől az emancipáció ellen felhozott emez érv... Mint a csörgő kígyó által megigézett szegény madárka, mely a reá szegezett pillantás alól sem jobbra sem balra nem menekülhet, úgy fog állni tizenötmillió magyar, négyszázezer zsidó előtt, szepegés és szívszorongás közt várva a percet, melyben szőröstől-bőröstől elnyeletnek. Ha az egész dolog nem volna oly hallha-

tatlan nevetséges, mi zsidók, örülhetnénk a szellemi fensőbbségünknek mondott bóknak... Mi sokkal többre becsüljük a magyarok életrealitását, józanságát és természeti észtehetségeit, mintsem, hogy a felhozott aggodalmat valóban létezőnek tarthatnók, az nem más, mint az illiberalizmusznak könnyelmű kapkodása oly érvek után, melyek középkori törekvéseiknek egy kis nimbust kölcsönözhetének. Az emancipációnak múlhatatlan sine qua nonja és előfeltétele: teljes és haladék nélküli közeledés és magyarosodás nem csak kül méz- és mázban, hanem szívben és lélekben. Hogy fogja ezt elérni, vájjon ha makacsan ragaszkodik azon elvhez, hogy előbb ezt meg azt kell tenni, azután jó praemiumként az egyenjogosítás, vagy ha örvendő fogadja a már véghezvittet, a szent ígéretet is latba veti, és eleve lekötelezettek, adósokká teszi azokat, kiket előbb utóbb úgyis kebelébe akar fogadni.

... Azt, hogy Magyarországon a zsidók egyenjogosításáról még most írni lehet és kell, az magában már igen szomorú jelenség... Hogy van az, hogy míg Francia-, Német-, Angol- és Olaszországban annyi zsidó él az emberiség és hon javáért működő világhírű férfiak sorában, addig Magyarországon a zsidók csak azután nyerik meg az epedve kívánt működési tért és az ennek megfelelő hírnevet, miután a keresztvíz érintése által már megszűntek zsidók lenni? Mily kevés zsidó van, ki mint zsidó vívta ki munkálkodása által e hazának tiszteletét és aránylag mennyi hírneves tudós, író és művész, kik zsidók *voltak*?

(*Magyar Izraelita, 1862 febr. 14*)

STILLER BERTALAN;

Honfiakká kell lennünk!

Nem egyhamar teremthetünk elő százanként derék magyar tanítókat; nem egykönnyen tehetünk

szert célszerű magyar iskolakönyvekre; nem találjuk amúgy hevenyében a roppant igényeknek megfelelő magyar nyelvű lelkészeket s hitszónokokat; tanítói képezdéinknek s papnöveldéinknek még eszméje is alig van megpendítve; s végre zsidó irodalmunk, ezredéves valláséletünk ezen életfája sem fog egy éj alatt fölvirulni magyar földben, mint Jónás próféta pálmája. S hiában, mindezen tényezők egyetemes eredménye fogja, társadalmi s műveltségi állásunk új lendületével együtt, honi hitrokonainkat valódi magyar zsidókká tenni.

Türelem! Nagy a nehézség, bonyolódott a talány, hatalmas a sphinx, mely örvénybe dönt, ha amazt meg nem fejtjük; éles az ellentét múlt s jövő között; ellenségeink minden lépten nyomon követnek kételyekkel, gyanúsításokkal, gúnnyal s gyűlölettel. De győzendünk, mint eddig. Tegye mindenki saját körében a magáét, mozogjon serényen százezer kéz a közös mű körül, és sikerülni fog. Nekünk jutott a nagy feladat, ezen ellentétet kiengesztelni, ezen tatóngó rést a múlt és jövő közt betölteni vagy legalább szilárdan áthidalni. Oldjuk meg a feladatot alaposan, minden irányban, váljunk magyarokká Isten igazában...

(Magyar Izraelita, 1862 febr. 21)

ÁGAI ADOLF:

Zsidónak születni...

Zsidónak születni! Miért nem inkább hottentottának? Mi vár rád, szegény gyermek? Születté s szemedre lobbantják, élni akarsz s megpanaszolják. Mit keresesz az emberek között, kik térítők, apostolok s bölcsek dacára sem veték még el előítéleteiket, kik hisznek a kék vérben s megesküsznek rá, hogy a néger rabszolgának született, kik gyöngéidért üldöznek, hibáidért elítélnek s agyonhallgatják jó tulajdonságaidat? Egy napos létedre is lehetne annyi agyad banni

azt, hogy meglettél, s ha száz esztendőre viszed is föl, nem lesz elég eszed belátni, hogy a más ember fia csak-ugyan különb anyagból van teremtvé, mint te.

S te mégis megszülettél.

Anyád fájdalmak között hozott világra. Életébe, mely a bánat, munka s lealáztatás hosszú sora, életébe megjelenésed hozná azon ritka sugarat, mely néha derűt hint létének homályába. Örül! Pedig tudja, hogy rád sem vár egyéb, hogy Isten szép földén csak mások türelmessége hagy meg, hogy kitérnek előled s ráriasztanak veled a pajkos gyermekekre, hogy menten elviszed őket, ha szépen el nem hallgatnak.

Nem keserítem el első perceidet. S mégis. — Ki tudja? Szép, boldog jövő várhat rád, hisz „tüneményes idők járnak!“ Mire felnősz, tán nem is az a nap ragyog már az égen, tán egy új csillagzat, mely minden folttól ment, világítja be nagy e világot. A biztató hajnal mintha szürkülne is már. Ha úgy *polgárnak* születnél, ha egy fényes múlt fölötti ének ráillenék a közel jövőre, ha egy ezredéves bánat: szent, fönséges örömgyanánt emelkednének ki hamvaiból, ha egy szép, egy dicső napon arra ébrednél, hogy hazája került a hontalannak, hogy édes szülőföldednek mondhatod azon rögöt, melyen bölcsőd állt, tiednek azon hantot, mely alatt szeretetteid porladoznak!...

Ó, ez lesz az igazi föltámadás napja, ekkor kiálts hosannát, Messiásod megérkezett, halleluja, halleluja!

Vérmes remények ezek?

(*Magyar Izraelita, 1862.*)

KISS JÓZSEF:

Az elnyomott zsidó regényéből

Jokli sohasem „lakott“ — ő mindig csak „tartózkodott“ ...

... Sok napi járóra köröskörül nem lakott a Jokli-

nak fajrokona, nem élőlény, kit hozzá valami bensőbb kapocs csatol, aki cselekvéseinek indokát megértse, s akit ő teljesen felfoghatna; hetekig nem érintkezett emberrel, ki rokonszenvező nyájassággal szól hozzá, kivel egy asztalhoz ülhet, ki számára éjszakára vendég-hívó puha ágyat vet s talán éppen ezért még szívósakban ragaszkodott Jokli hitének külsőségeihez... és gondolatban egy volt a világ négy tájára szétszórt népével és semmi kincsért nem követett volna el kihágást, mely e láthatatlan szellemi kapcsolatot lazulni engedti ...

Komorán, mogorván tette rendes körútját falujában ... A fiatalok incselkedéseire rá sem hederített és az öregekére gorombasággal felelt... megszokta már ezt; hanem azért bizonyos nyomott érzéstől nem tudott szabadulni, míg csak a falu utolsó cigányputrija mögötte nem maradt. Mikor künn volt a faluból, a tág mezőn, Isten szabad ege alatt, akkor fellelegzett, melle kitágult, komor vonásai megenyhültek, szürke, okos szemeibe valami szokatlan fény szökellt és dúdolni kezdett magába fül nem hallott sajátos melódiákat. Az örök, nagy természet nyílt ölen, a földönfutó Jokli keblében mintha valami homályos sejtés derengett volna fel arról, hogy van egy igazságosabb törvény, mint az embereké, mely őt sem zárhatja ki a nagy közösségből; hogy ez a föld nem nemzetek, nem nemzedékeké, hanem osztályrészt követelhet belőle mindenki, aki csak itt van s egyéb jogcím nem kell hozzá, mint amennyi az útszéli kis tücsöké...

Tíz év alatt nem változott Joklinak egy hajaszála sem, mi volt Joklinak tíz esztendő! — de a faluban sok minden megváltozott. A hajdani ellenséges indulat egy kedvezőbb áramlatba csapott át. Az egész falu érezte mintegy, hogy egy nehéz, nagy tartozást kell lerónia a Jokli iránt. Igen, a falu lelkiismerete meg-

mozdult... És nem lehetett többé panasza, hogy nem látják szívesen, hogy megtagadják tőle a szállást, hogy gúnyolják, vagy incselkednek vele. Az igaz, hogy az idők is megváltoztak, a törvény is megváltozott. A Jokli fajtájának nem írta elé többé senki, mennyi ideig időzhet egy helyben. A kisbíró mogyorófacálcájának nem volt hozzá semmi köze, mert Jokli nem volt sem csavargó, sem koldus, hanem a maga szegény embere, kinek nem ad senki semmit és aki nem is kér senkitől semmit. És nem szaporodott-e a falu felvilágosodott emberekkel? Nem jött-e haza a katonaságtól... ki Joklit első pillanattól fogva pártfogásába vété?...

(Zsidó Évkönyv, 1875 Jokli c. rajz)

GÁBOR GYULA:

Mi az emancipáció?

Mi tehát a lényege az 1867:XVII (emancipációs) t.-c.-nek? Minő jogi helyzetet teremtett? Mik voltak a közjogi következményei? Feleletem egyszerű. Az 1867:XVII. te. a Magyarországon lakó zsidók honosítási törvénye, melynek erejével a magyar országi zsidók magyar honfiakká váltak. Az 1867:XVII. t.-c. a magyarországi zsidókat magyar nemzetalkotó elemmé tette. *Werbőczy* István tanítása szerint a magyar honfiak (*regnicolae*) egyeteme alkotja a magyar szent korona egész testét (*totum corpus Sacrae Regni Coronae*.) Az 1867:XVII. t.-c. értelmében a Magyarországon honossággal bíró zsidó polgár is tagja a magyar szent koronának (*membrum Sacrae Regni Coronae*). Az 1867:XVII. t.-c. értelmében tehát a magyar zsidók népelemi mivolta közjogilag teljesen beleolvadt a magyar honpolgárság fogalmába s a „zsidóság“, mint fogalom, egyedül vallási, felekezeti vonatkozásban maradt meg. Aki tehát ezek után a magyar zsidóban egyebet lát,

mint a magyar haza polgárát, aki a zsidóságban egyebet keres, mint a magyar honfiak egy részének vallását, az a törvényt sérti meg és meghamisítja a magyar korona elmélete néven ismert tant.

(A magyar országai zsidók emancipációs mozgalmai 1921)

AZ EMANCIPÁCIÓTÓL A VILÁGHÁBORÚIG

FALK MIKSA.

1867 után...

... Midőn húsz évi absolutismus után az alkotmány helyreállítása 1867-ben bekövetkezett... ez körülbelül oly helyzetbe hozott bennünket, mint a szegény embert, aki évek hosszú során át nélkülözésekkel és Ínséggel megküzdeni és a küzdelem alatt kimondhatatlan erkölcsi és anyagi szenvedéseket kiállni kénytelen és aki azután egyszerre egy elveszettnek hitt nagy kincs birtokába jut. Első pillanatban azt gondolja, hogy most minden bűnnek, minden gondnak vége, hogy ezzel a kinccsel minden bajait orvosolni lehet, a testieket úgy mint a lelkieket, és hogy ő ezentúl teljesen boldog ember lesz; de lassanként meggyőződik, hogy igenis ezzel a nyert kinccsel sok fájdalmat lehet enyhíteni, sok szükségletet kielégíteni, de hogy azért még mindig marad száz meg száz baj, amelynek orvoslását csakis saját erőmegfeszítése és azt is csak bizonyos idő hozhatja meg...

(Beszéd volt választóihoz Keszthelyen, 1878 júl. 7-én)

ALEXANDER BERNÁT;**A hetvenes évek elején ...**

... De csakhamar kiábrándultunk. Megtudtuk, hogy az egyetemre egyáltalán nem kerülhetünk, nem is került még senki, csak ha kikeresztelkedünk. Később történtek is erre nézve kísérletek, Trefortnak, a szabadelvűség hősének részéről, de sikertelenül. Azután megtudtuk, hogy jó lesz sietni, különben a középiskolából is kicsöppenünk, mert folyton nő és terjed az antiszemitizmus. Ez nagy meglepetés volt ránk nézve. Külföldön semmiféle antiszemitizmust nem láttunk. Azt tudtuk, hogy a nép alja mindenütt mindenféle okokból utálja a zsidót, vagy idegenkedik tőle, de a műveltek sohasem éreztették velünk, hogy részükről más megítélés alá esünk, mint a keresztények. Csak Paulsen emlékirataiból tudtuk meg, milyen a zsidó; igaz barátsággal volt hozzánk; felnőtt, művelt, számbavehető embert egyáltalán nem láttunk, aki antiszemita lett volna. Itthon aztán láttuk nőni terjedni az antiszemitizmust és mondhatom, visszataszítóbbat nem láttam életemben és elképzelni sem tudtam... Eleinte igen keveset szenvedtünk tőle. Barátaink jó része keresztény volt és az akkori Magyarország kiválói, vezéremberei, reprezentánsai ép úgy megvetették az antiszemitákat, mint mi. De már kezdődött a hittérítés, némileg Trefort protektorátusa alatt. Mily hallatlan, hogy azt, aki elhagyja hazugul hitét, többre becsülik, mint aki becsületesen, áldozatok árán kitart mellette! De Csen-gery, Gyulai, Arany és annyi más, bezzeg nem voltak antiszemiták... A mai emberek, zsidók csakúgy, mint a keresztények, nem is értik azoknak az embereknek fenkölttségét, tiszta lelkesedését a nemzeti ügyért... Abban az időben az antiszemitizmus csak a hivatalos körökben kezdte felütni a fejét, a társadalmi életben nem tapasztaltuk...

(Bánóczi-emlékkönyv)

MEZEI ERNŐ:

Tiszaeszlár

1881-ben Ónody tette először szóvá a tiszaeszlári eseményeket a parlamentben. Mikor két-három nap múlva a költségvetés kérdésében felszólaltam, akkor csak néhány odavetett mondatban mutattam rá azokra a mérgezési tünetekre, amelyeket lelkiismeretlenül a közvéleménybe beledobtak. Bíztam benne, hogy az igazságnak napfényre kell jutnia és a könnyelmű, rosszindulatú vádak önmagáktól fognak összeomlani.

A gyenge kezdet azonban csakhamar nagyobb hullámokat vetett. *II. Sándor cár* meggyilkolása nyomán Oroszországban véres pogromok kezdődtek és Kisenevből, Odesszából nemcsak hírek indultak meg felénk, hanem az üldözött zsidók áramlata is, akik Galíciában telepedtek meg, de egy részük keleti határainkon hozánk is eljutott. A parlamentben villamos feszültség lett úrrá, amely nemcsak interpellációkban és feliratokban nyilatkozott meg, hanem hosszú vitát provokált a bevándoroltakról is. Wahrman Mór védte meg a megtámadott zsidóságot és ezen beszéde alkalmával éles megjegyzéseket tett *Istóczy* ellen. Az ülés után *Istóczy* a folyosón tetteleg inzultálta Wahrmannt és az ügynek folytatása lovagias affér, majd rendőri beavatkozás lett. Ekkor már engem is komor gondolatok töltöttek el. Az antiszemitizmusnak természetesen társadalmi téren is voltak nyomai...

Miért? Ez lett az örökös kérdés, amely bennem lobogott. Mi okozhatta és milyen érdek sugallta, hogy abból az esetből, amely egyszerű bűnügynek, sőt alapítalan gyanúnak indult, egyszerre viharos veszedelem és vad emberhajsza lett. A közvéleményt nem is lehet egyoldalulag hibáztatni. Az csak felvevője volt a méreganyagnak, melyet korcsmákon és kaszinókon keresztül közvetítettek neki. Én akkor rögtön láttam,

hogy ennek a viharnak és ennek a fergetegnek mély-séges társadalmi háttere van. Vannak bizonyos rétegek, amelyek az antiszemitizmus állandó forrásai. Nyugodt, csendes időkben vékony erecskék formájában szivárognak ki a hangulatok és izgatások ebből a reservoirból. De ha viharos idők vannak, akkor vad áradatként fékét veszítve zúg, tombol és rombol a fergeteggé nőtt zsidóellenes hangulat.

Ez a társadalmi háttér volt tulajdonképpen motora a közhangulatnak és az eseményeknek. Láttam azt is, hogy nem a köznép körében váltott ki hangulatokat ez az eset, pedig ez lett volna a természetesebb, hiszen a vérvádak meséje és egyéb történetek, a boszorkánytörténetekkel együtt inkább az egyszerű nép körében voltak elterjedve. Mégis, még azokban a falvakban és községekben is, melyek belejátszottak ebbe a pörbe, melyek az eseményeknek színterei voltak, nyugalom és csend volt, a zsidók elleni hangulat legcsekélyebb megnyilvánulása sem volt észlelhető. Olyan körök voltak a legszenvedélyesebbek, amelyek az intelligenciájuknál fogva legtávolabb állottak a vérvád babonájától, amelyben való hit lehetett volna egyedüli alapja az akkori antiszemita közhangulatnak.

Ősszel már azzal az elhatározással tértem vissza, hogy *interpellálni* fogok a parlamentben. Meg voltam győződve róla, hogy ez az a hely, melyen nyugodtan és higgadtan fogják megítélni az eseményeket, hiszen az egész világ szeme figyelte a parlament működését. Legelőször pártomnak jelentettem be a készülő interpellációt. Tervem általános megütközést keltett. *Madarász* József volt az első, ki keményen megtámadott, pedig őt a jogegyenlőség buzgó harcosának ismerte mindenki. *Polonyi* Géza ugyanakkor a másik szobába vezetett be és megpróbálta, hogy a telkemre beszéljen. *Mocsáry* Lajos, a párt elnöke eljött a lakásomra. Meg akarta értetni velem, hogy a párt a közhangulat-

tál nem szállhat szembe és ez az interpelláció megrontaná a párttal szemben való bizalmas viszonyomat.

Lehet, hogy rossz hallásom ezúttal előnyömre volt, talán ez okozta, hogy megtört rajtam minden külső rábeszélés és mindennél erősebben azt a belső lelki hangot hallottam, amely parancsolóan hajszolt engem arra, hogy a zsidóságot megvédjem.

... Interpellációm hírére az antiszemita szócsövek azt híresztelték, hogy a Kagál nevű zsidó világszövetség megfizetett és lepénzelt bérence vagyok. Ez sem riasztott vissza. *Mégis interpelláltam...*

SILBERSTEIN-ÖTVÖS ADOLF:

Szellemi küldetés

A zsidó oly emberosztályt képez, mely képes hazánk és az alkotmányos szabadság áldásait viszonzni és meghálálni. Mert a zsidó népnek is volt és van is még küldetése. Ez a küldetés abban áll, hogy a saját maga erényeit érvényesítse. Minden nemzet egyoldalú. Ebben az egyoldalúságban rejlik a hiba, rejlik az erény. Nem csoda, ha a zsidóknak hibáit szemére hányják. Melyik nemzetnek nem volnának hibái? De arról van szó, miszerint az erények eléggé fejlődnek, hogy a hibákat elsötétítsék.

A zsidó erényeket én hanyatlóban látom, legalább édes hazánkban. Ez ki nem zárja, hogy ez az állapot megint javulhat.

Nem akarom a zsidóság etikáját megírni, csak egy dolog ötlik szemembe, a mi leginkább fáj. Ez az, hogy a zsidóság szellemi küldetéséről már alig lehet szó köztünk. Hogy ez a küldetés megvolt, kétségtelen, ha az ó-zsidó vallást, erkölcsöt, jogot tekintjük. A zsidó vallás, bölcsészet, morális felfogás olyan magasan ál-

lottak, hogy a kis Palesztina lehetett szülőhelyévé a kereszténységnek, tanítójává a mohamedánizmusnak. Nem kiválasztott nép-e az, melynek kebléből és szelleméből annyi világvallás származhatott?

(Egyenlőség, január i.)

VÁZSONYI VILMOS:

Viszonosság és szervezet

... A zsidóságot, e felekezetet, mely oly tisztelettel hajlik meg az állami és nemzeti eszme előtt, teljes jogokban részesíteni egyenesen állami és nemzeti érdek. Ismerünk vidéket, hol a magyar állameszmétől idegenkedő nemzetiségek közepette a zsidók képviselik az államhü, a magyar elemet.

Az 1867:XVII. törvénycikk polgárjoggal ruházta fel a zsidókat: kimondta, hogy a zsidók az ország keresztény polgáraival minden tekintetben egyenlő polgári és politikai jogokban részesülnek. De úgy látszik, az egyenlőség nagy elvét teljesen keresztülvinni az akkori kormány még nem tartotta időszerűnek. Az 1868: Lili, törvénycikk a bevett keresztény vallásfelekezetek viszonzosságát szabályozza, megoldva a vegyes házasságok és az áttérés nehéz kérdéseit, — de egy szóval sem emlékezik meg a zsidó felekezetiből; tehát — hallgatagon bár — kizárja a zsidó felekezetet a bevett felekezetek sorából.

Húsz esztendőnél több idő telt el azóta és e törvény még mindig fennáll teljes épségében. Nem vádoljuk az 1868-as kormányt szűkkeblűséggel; eleget tett, midőn egy csapásra megadta a zsidóknak a polgárjogot.

Az utána következő kormányok dolga lett volna betetőzni az épületet, melyet elődük emelni kezdett.

Hiszen magában az 1868: LIII. törvénycikkben meg volt adva az irány, melyet a vallásügy terén a következő kormányoknak követni kellett volna; e törvénycikkben benn van az, hogy a szükség vezetett alkotására és csak ideiglenes érvényre van szánva „addig is, míg a vallásfelekezetek egyenjogúsága általános törvény által szabályoztatnék.“

Az „általános törvény“ megalkotása elmaradt, de jött helyette egy másik, mely nagyon is különös, az 1885:VII. törvénycikk, mely a főrendiház reformálásáról intézkedik. Ott ülnek az összes felekezetek képviselői, csak egy nincsen képviselve: — a zsidó.

Ha komolyan venné a szabadelvűséget, ki kellett volna határozottan jelentenie, hogy vagy mindegyik felekezet képviselve lesz a főrendiházban, vagy egy sem. De megalkudott a reakcióval, feláldozta az elvet a politikai célszerűségnek. Bezzeg vannak egyes elvei, melyekből mit sem enged; ilyen például az, hogy Budapesten zsidó nem lehet rendes egyetemi tanár.

Most tehát úgy vagyunk Magyarországon, hogy a zsidó polgár egyenlő ugyan a keresztény polgárral, de a zsidó felekezet nem egyenlő a keresztény felekezetekkel.

Ausztriában, hol a klerikalizmus mindenkor hatalmas volt, be lehetett hozni a zsidó felekezet viszonyosságát és nálunk, hol mind a három országos párt szabadelvűnek vallja magát és egymással a szabadelvűségben versenyez, nálunk nem lehet ugyanazt behozni!

Az 1868:LIII. törvénycikk által teremtett viszonyokon változtatni kell! Változtatni kell Úgy a zsidóság becsülete, mint az egész társadalom szabadsága érdekében.

Az egyik lehetőség az, hogy a törvényhozáshoz kérvénnyel fordulunk, kérve, hogy a zsidó felekezet is vétetnék be a bevett felekezetek sorába és rá is alkalmaztassanak a viszonyosság elvei.

A másik szerint követnők az útmutatást, melyet az 1868:LII. törvénycikk nyújt, midőn kimondja, hogy intézkedései csak addig maradnak érvényben, „míg a vallásfelekezetek egyenjogúsága általános törvény által szabályoztatnék”; azt kellene tehát a törvényhozástól kérnünk, hogy alkossa meg végre az általános törvényt, mely nemcsak a zsidóság sérelmeit szüntetné meg, de orvosolná vallásügyünk minden sebéjét.

De bármily módot is alkalmazunk teljes egyenjogúságunk megszerzésére, küzdelmünk nem nyújthat kilátást a sikerre, amíg a mai szervezetien és rendezetlen állapotban maradunk.

A szervezetlenség belső bajaink kútforrása, ez az a rés, melyen ellenségeink támadása reánk tör. Emlékezzünk csak vissza a főrendiház reformálása alkalmával kifejlődött vitára; akkor a zsidó felekezet képviselőjét azzal az ürüggyel ejtették el, hogy a zsidóság szervezetien és nincsen senki feljogosítva képviselőtére. 1885-ben történt ez és ma 1889-et írunk, de mind-egyeddig nem tudtuk levonni a szemrehányásból a konzekvenciákat. „Saját kárán tanul a magyar!” — de a zsidó magyar, úgy látszik, még azon se akar tanulni.

Szervezkedjük és meg fogjuk nyerni azt, aminek nevét ma csak hirdetjük: az autonómiát! A magyar állam nem fogja megtagadni autonóm szervezetünk jóváhagyását, mert ha azt tenné, vétene saját életérdeke ellen. Hiszen a szervezett zsidóságban, mely magyarság tekintetében az ország felekezetei közt a második, a magyar állameszme új, bevehetetlen várra találna!

Az a szervezett testület, mely az egész zsidóságot minden egyházi és iskolai ügyében képviselné, a hazafiasság, vallásosság és műveltség forrása volna felekezetünk számára: magyar és művelt szellemmel árasztaná el a testület a legfélreesebb vidék zsidóságát is:

ez volna az igazi „zsidó magyar közművelődési egyesület!“

(Egyenlőség, 1889 febr. 17.)

GERŐ ÖDÖN:

A magyarságért

Most rátör az elmaradt világra a magyar zsidó közalap, mint az alagútfúró, aki ormótlan hegyeken keresztül menve, a hozzáférhetlen völgyekbe jut. Iskolát, magyar iskolát nyit a hozzáférhetetlen lelketű elmaradt népnek, amely szürkén elvegetált a maga világ nem ismerte elfogultságában. A magyar iskola nemcsak a magyar tudásnak a nyomjelzője, de föltárja ennek a múmia-világnak az akkori életet... A magyar zsidó iskola hadd éreztesse a magyar szellem fényességét és a magyar érzület melegségét a mármarosi, ungberegi vidéken, ahol olyan kevés a verőfény és olyan sok a fekete gond...

(Egyenlőség, 1898 február 13)

FLEISCHMANN SÁNDOR:

A Dreyfus-ügy

A Dreyfus-ügy végre abban az alakban lép fel, amely őt megilleti: a politikai mezben. Két nagy elv: a monarchia és respublika küzd egymással, a Dreyfus-ügy csak alkalom... A reakció győzhet, de a respublika belehal ebbe a betegségbe. A szabadság, egyenlőség és testvériség elveire alapított állam az antiszemitizmus rákfenéjét el nem bírja. Most dől csak el igazán a köztársaság sorsa...

(Egyenlőség, 1898 január 23)

SZABOLCSI MIKSA:

Az írás népe

Tisztelt Társaság!

A társulaton, melynek fellendítése lebeg szemünk előtt, tagadhatatlan, kifogásolni való is van. Nem is tartózkodtam a kritikától. De kifogásolni való csak azért van, mert van társulatunk. Elsőszülöttünk és egyetlenünk. Korholják a szülők itt-ott az ilyen gyermeket is, de milyen drága az mégis nekik! Nekünk is egyetlen irodalmi társulatunk van, növesszük, hát nagyra, szerezzünk neki erőt, hatalmat és befolyást.

Az egyetlen gyermek képével éltem. Vigyáznak ilyen gyermekekre már azért is a szülők, mert benne élnek tovább, mert emléküket az tartja fenn. Elődeinknek ebben a hazában nem volt ilyen emlékfentartójuk, emlékük azért hamar el is tűnt. Magyarországon egész a legújabb időkig a zsidók a zsidó irodalmat nem művelték. Az ország nyelvén sehogysem, de héber nyelven is vajmi keveset produkáltak. Nem is igen számoltunk eddig ezért a **zsidóság** nagy összesűgő előtt. Nem volt a magyar zsidóságnak irodalma, nem volt tehát múltja sem.

Csak az előtt a zsidóság előtt hajtják meg tisztelettel a zászlót, mely irodalmat alkotott. A hajdani Palesztinái zsidóságról nem szólok. Hisz ők adták a világnak a bibliát. De teremtettek irodalmat azok a zsidók is, kik Babyloniába kerültek, Babyloniának a nyelvén. Örök dicsősége ennek a zsidóságnak a talmud. Dicsőítjük azt a korszakot is, melyet a görög zsidó írók, Philo, Josephus, Aristéas, Ezechiélós, Lysimachos tettek nagygyá. Nem kevésbé dicső a zsidó irodalomnak arabspanyol korszaka. Szádja, Maimuni, Jehuda Halévi és ama **korszak** óriásai nagy zsidó **bölcsészeti** műveiket arabs nyelven írták. És hogy német nyelven hányán

művelték és művelik a zsidó irodalmat, azt megszámlálni se tudjuk.

Nem is igen számol a történelemben más zsidóság, mint ezek. A mi előideinkről nem maradtak vissza írások, aminél fogva nem tudunk róluk. Pedig voltak, hittek, szenvedtek ők is, csak úgy, mint a többi.

Maga a zsidóság mindenképpen rászolgált a címre, mellyel Mohamed kitüntette. Az írás népe vagyunk. Ha írást nem produkálunk, nem is vagyunk.

Múltunk tehát nekünk, magyar zsidóknak, ebből a szempontból nincsen, de lesz a késő jövőben.

Való igaz, hogy nem azért alkották meg ezt a társaságot, hogy a jövő számára múltat teremtsen. Irodalom nem támad a jövő kedvéért, hanem életbe szólítja a jelen szükségét.

A jelennek teremtették.

A mi zsidó közönségünk elidegenedett a zsidó irodalomtól, ismeretlenekké váltak előtte szellemi hőrszaink csodálatraméltó produktumai. Tárjuk fel azokat előtte az ő nyelvén: magyarul! Töltsük el lelkesedéssel és szeretettel az örökké ifjú, régi Izráel iránt. Keltsük fel érdeklődését világmissziója, véres útja, glóriája és martiriuma iránt. Tudjon újjongani diadalain, tudjon sírni szenvedésein, hassa át újból Izraelhez való hozzátartozása, érezze, hogy ereiben a patriarchák, a próféták, Színáj népének vére folyik. Ő m Mózés, övé Jezsajás, övé Debora, övé Hanna, övé Hillel, övé Gabiról, övé Maimuni.

Övé a könyv és övé a tan, övé a kinyilatkoztatás és övé a kutatás, övé a világosság és övé az örök ólat. övé Izráel hite és Izráel tudománya.

övé tehát Gileád minden balzsama, Ofir mindm drágasága.

Mindezt és sok-sok mást tudomására kell hozmuk a mi magyar-zsidó közönségünknek, mert nem tudja, vagy elfelejtette.

Mivel végezhetnénk ezt jobban, mint azzal a csoda-

szerszámmal, mellyel tanítónk Mózes valamikor a dagadó tenger hullámaint kettéválasztotta!

Régi bölcseink azt állították, hogy: mata dekara bé Mósé jama, du Kalamosz: tudjátok-e, mi volt az a pálca, mellyel Mózes kettéhasította a tengert*? Az a pálca író toll volt.

Az írás hatalma hozta a fölszabadulást, a megismerést, a világosságot. Mi az írás népe vagyunk és rajtunk csak az írás segít.

(Ünnepi beszéd az Z. M. I. T. nagygyűlésén 1907 február 19.)

A HÁBORÚS ZSIDÓ LÉLEK

BRÓDY SÁNDOR:

A homonnai kerekeskút

Tűz, vér és könnypróba esik meg előttem minden pillanatban. Mindig imádtam a honi földet és soha meg nem szűntem szeretni a rajta élő sokféle erkölcsű embereket ... Én csak belletrista író vagyok és a háborúban sem tudom látni, csak Magyarországot. A szívem kötelességszerűen vérzik a történelmi Lembergért, de egy homonnai kerekeskút, amelyet az orosz föléggett, jobban fáj és jobban érdekel. Ez az úgynevezett szépíró korlátoltsága, természete, joga...

Most mindenki mindent kell, hogy feláldozzon. És én azt szeretném, ha a zsidók még többet tennének a mindennél. Valami nagyszerű, szinte bibliai áldozat jár az eszembe és töröm a fejemet, mely komor nagylelkűség az, mivel még erősíteni lehetne e csudálatos országot ...

(Fehér Könyv 1914 dec.)

LÖW IMMANUEL:

Akik elestek a hazáért

Elesett ifjak, férfiak! Sokat míveltek volna még a fiatalon elveszett erők tudásban, közéletben, családi

körben. Sokat míveltek volna még kétségtelenül, de nagyobbat nem, mint halálukkal. Mert haláluk közremunkált a nemzet jövőjének új megalapozásában. Nagyobbat késő vénségig sem mívelhettek volna. A magyar nemzet öröklétéért hullottak sírba: az öröklét fénye ezért dereng emléükön, megdicsőülő hírükön.

A földön maradandó, örök hatásba vetett hit a nemzet öröklétén alapul. A nemzet sajátosságának kifejezője a tömegeből kiemelkedő, a nemzeti erő fokozódását jelentő kimagasló egyén. A nemzeti sajátosság fennmaradását kell óhajtania, hogy saját araszyi léte a földön örökéletű legyen. Így teremt maradandót, így él tovább nemzetében, amely szülte. Az egyes múltó lét az állandó nemzeti létnek forrása. Ez az állandóság a cél, amelynek az egyes élet csak alárendelt eszköze. Ennek az állandó létnek áldozza föl magát, az egyéni lét kicsinységét a háborúban eleső küzdő.

Ez az örökké élő magyar nemzet a haza. Nem a jelen csupán és a jelennek kicsinyességei, kicsinyes élményei, hanem a végtelen jövő, a nemzet jövője, amelyért vérünk a csatamezőkön. Akik e küzdésben nyomorultak lettek, — a szenvedés megdicsőültjei; akik elestek — a nemzet létjogának vértanúi; akik apát, vagy gyermeket, hitvestársat, testvért vesztek — a nemzeti boldogság szent mártírjai.

Megkondult a vészharang, a háború harangja; meg fog csendülni a másik harang, a béke harangja is. Átcsendül az öröklétbe e szózat, oly halál ez, amely nem öl, hanem életre kelt: nem halok meg, hanem élek! A magyar nemzet örök!

Ébresztő halál a hősök halála. Dicső halasra dicső ébredés amott, hol az Isten szent szerelme érleli Örök sugárözönnel a földnek virágálmait s amivel a gyarló és tökéletlen végesség kiegészül, kiengesztelődik a végtelenség aeonjain, valóra váltva az írás igéjét és le törli az Úr a kesergő fájdalom szemergő könnyűjét. Ámen.

(Templomi beszéd, Szeged, 1915 május 22)

BÍRÓ LAJOS:**Antiszemita túsúrások...**

Én — mint Disraeli az angolságát — annyira természetesen esnek, gyökeresnek és véglegesnek érzem a magyarságomat, hogy a vérem minden cseppjében benne érzem a zsidóságot is. Az apám, a nagyapám és a nagyapám apja Heves városában éltek... Méltatlannak érzett antiszemita túsúrások (tördöféseknek nem nevezhetem őket) ébresztették fel a zsidóságot. Megtanultam, hogy oktalanság tagadni, hogy van zsidókérdés és megtanultam, hogy akármilyen valóban íőZÍa, kulturális, vagy morális atmoszférában a zsidókérdés rögtön elveszti egész kényes és mérges mivoltát. A faji jelleg; Az Énekek Énekében is van. A Jób könyvében is van. Nyilván a szláv származású Petőfi Sándorban is. A Hont-Pázmáa ivadékok politikájában is...

(Huszadik Század, 1917.)

IGNOTUS:**A régi és az új antiszemitizmus**

Az az ellentét, mely a nemesi s a paraszti ideológiát a polgárral, az intellektuálissal s a munkásival egyebütt is élesen szembeállítja, nálunk még a fajbeli s az idegen, a keresztény s a zsidó ellentétével is élesedik. Az új foglalkozásokon, amelyek új tartalmat adnak, az új gondolatokon, amelyek új helyet követelnek, mindazon újságra s változásra való törekvéssel, amely az úri birtokállományt szorítja s fenyegeti: nálunk a fenyegetett rendek szemében még az idegen, még a zsidóbélyeg is rajta sötétlik... Az első antiszemitizmust, az 1880 körül valót, az lobbantotta ki, amikor az új ... zsidó vagyon kezdett utánanézni a köny-

nyelműsége miatt tönkremenő s néha nembánomsága miatt vagyonából ki is forgatott dzsenti földbirtokának. A mostani, az új antiszemitizmust pedig az gyújtotta fel, hogy újítások lángjában ég az egész világ, az égésben máglyára kerül sok minden, ami Magyarországon sem életképes már...

(Huszdik Század, 1917)

BLAU LAJOS:

A szolgaság és szabadság

Egy német író szerint az antiszemitizmus a vagyonosok egymás közötti harca, melyhez a vagyontalanoknak semmi köze. Nem áll az egyik oldalon a zsidóság és a másik oldalon a kereszténység, hanem az egyik oldalon az évszázados harcokban tenger vérrel legyűrt középkor a másik oldalon az újkor minden vívmánya, az egyik oldalon a szolgaság, a másik oldalon a szabadság. A szabadság hősei ennek a felfogásnak világos tudatában voltak, a zsidókat nem nagylelkűségből, hanem belső politikai meggyőződésből eryenjogusították. A szabadság-fogalom megrendülésének szimptomája az antiszemitizmus.

(Huszdik Század, 1917)

FARKAS PÁL:

A lelkek ghejtója

... Esztendők óta figyeltünk meg egy sajátságos járványt a magyar zsidóságnak éppen vezető köreiben. Járványnak nevezem, mert már tömegjelenség. A válásváltoztatásnak oly mohósága vett erőt egész körökon és osztályokon, amely mohóságot szép és becsületes ügyek felkarolásában sajnálatosan nélkülözzük.

Egész családok keresztelkednek ki huszonnégy óra alatt. Felekezetünknek Itegtiszteitebb nevei vetélkednek abban, hogy különböző más vallásokat ajándékozzanak meg újonnan felfedezett egyházi buzgalmukkal. Az egyikből fanatikus kálvinista lesz, a másikkól bigott katolikus. Saját templomukat elkerülték, de most hivalkodó büszkeséggel járnak misére és istentiszteletre és nincs az az anyagi áldozat, amelyet sajnálnának megbízhatóságuk bizonyítására...

... Az emancipáció ötvenedik évfordulóján emeljük fel szavunkat ezen tömeges szökés ellen, melynek alapja a legszánalmasabb és leggyávább hiúság. Igen, a hajtóerő főleg a társadalmi hiúság. Miután megvan a vagyon, a birtok, a báróság vagy magyar nemesség, az udvari tanácsosság, az automobil, a vaskoronarend — olyan vallás is kell, amelyet a szállodai bejelentőlapon Öméltósága, vagy önagysága restelkezés nélkül írhat le ...

... Keressük meg végül lelkünk szabadságát. Méltóságos és nagyságos hitsorsosaim, akik automobiloztok, golfoztok, fényt űztök, címeket és rendeleteket kaptok, akiknek fiai Cambridgeben és leányai Münchenben nevelkednek... jertek ki végül egészen a lelkek ghejtőjából...

(Egyenlőség, 1917)

KADOSA MARCELL:

A nagy eszme

A hűvösvölgyi úton állok a villamos megállónál és várok egy kocsit, amelyre feleségemmel és gyermekeimmel felszállhatok. Három kocsi jön egymás után zsúfolva. Akik a kocsikat megtöltik, szemmel láthatólag ugyanazon társaság tagjai: kirándulók, akik együtt töltötték a napot és együtt mennek haza, fiatal diákok, hivatalnokok, irodakisasszonyok. Már messziről hallatszik és távozásuk után még sokáig hangzik lelkes nótázásuk: az Ergerbergert éneklik. „Erger, Berger, Schossberger, minden zsidó gazember“. Ha befejezik, újra kezdik és újra, meg újra. Ezerszer egymásután ugyanazzal a tüsszel és lelkesedéssel fújják a dicső dalt: minden zsidó gazember! Immár éjszaka van, tizenegyre jár az idő és ők valószínűleg már reggel kirándultak és egész nap azt énekelték és még mindig nem únták el énekelni, hogy minden zsidó gazember. Hát ki tud még valami olyan eszmét, egy olyan megváltó gondolatot, amely ilyfokú lobogásra tudná gyújtani ezeket a szíveket? Hol van olyan hatalmas idea a világon, amelynek befogadása által ezek az alapjában véve sajnálatraméltó emberek, ezek a siralmas éhbérek szenvedő szegény rabszolgák az önérzetnek abba a mámoros extázisába emelkedhetnének, mint ami-

be jutnak azáltal, hogy egy egész népréteget ily mélyen maguk alá taposhatnak, szabadon, büntetlenül, dicsőségteljesen dalolhatván, az erdők sűrűjébe, a mezők távolába és az ég magasságába kiabálván rólunk, hogy minden zsidó gazember, gazember, gazember!

(Egyenlőség, 1920 jun. 25)

POLLÁK ILLÉS:

Öreg nép...

... És itt eljutottunk ahhoz a ponthoz, amely a zsidógyűlöletnek tulajdonképpeni forrása és állandó, megújuló életetője. Öreg nép vagyunk csupa fiatal közt. Öreg emberre ráunnak, mert ismerik minden vonását, mozdulatát, mondását és mindenről való inhaerens világfelfogását, az európai népek pedig szeretik a megöregedett szülőket is köteles részre szorítani. A fehér fajok nem ismerik az ősök kultuszát s aki megöregszik, annak illik kellő időben meghalni. Az őskorban ezekkel az öregekkel egyszerűen végeztek és még az ókori Rómának is volt egy visszaemlékező ünnepe erre a lélekemelő aggkori ellátásra, mikor nagyszerű szertartás közepette sexagenarii de ponté dejiciebantur, persze már csak in effigie. A földön hely kell és nem illő dolog, hogy valaki túlélje kortársait. Az a kis Palesztinái népdudor pedig, mintha az egész világot túl akarná élni, még csak nem is öregszik, sőt sub pondere ereseit, gondolkodik, terem, szervez és legnagyobb részében elhagyva minden ősiséget, lelkes, sőt fanatikus fia annak a hazának, amelyben született...

(A magyar zsidóság almanachja. Védőirat 1920)

SEBESTYÉN KÁROLY:**Alexander hontalansága**

... (Alexander Bernát) valóságos fizikai fundort érzett a forradalommal szemben és alig lehetett megfékezni, hogy nyílt utcán haragosan ki ne törjön a szennyes zsarnokság ellen, amely néhány hónapig nyakunkon ült. De sem a forradalom válságai, sem az ellenforradalom terrorja nem kényszeríthették rá, hogy nyílegyenes útvonalról akár balra, akár jobbra eltérjen.

Tudjuk, hogy a hetven évéhez közeledő bölcsőt milyen tragikus végzet hajtotta a maga választotta hontalanságba ...

(*IMIT Évkönyve, 1934*)

BÁNÓCZI JÓZSEF**Go'dziher igazolása**

... Az akadémiai tagok igazolása vitájában Lóczy Lajos, a híres magyar geológus, azt fejtegette az Akadémiában, hogy a zsidókat a hozzá való tehetségük miatt, ne riasszák el a tudomány magyar nyelven való művelésétől, de Akadémiában, egyetemen, sem választás, sem kinevezés útján erkölcsi elismerésben ne legyen részük, mert a zsidó mindig idegen faj marad. Goldziher állott fel védelmünkre s nyugodt méltósággal, de határozott hangon reklamálta a zsidóság magyar voltát, amiből magukat kizárni nem engedik. Legközelebbi találkozásunkkor közölte velem, hogy Lóczy hozzá írt levelében kijelentette, hogy őt igenis elfogadja magyarnak ...

(*Egyenlőség, 1921 nov. 19*)

TRIANON

KECSKEMÉTI LIPÓT.

Nem tudunk hűtlenkedni

A mi nemzeti érzésünk azé a nemzeté volt a maga végtelenségében és marad az övé — akié volt! Zsidó vallás, nem zsidó nemzet. Új uralomra kerülhattünk át, amely nemzetté parancsolhatja a maga zsidóságát, de mi nem vagyunk nemzet. Úgy kerülünk át, mint a magyarságnak egy része. Az igazság az, hogy magyar zsidók voltunk, vagyunk. Hiába! Nem tudunk hűtlenkedni, nem tudunk követ dobni a kútba, amelynek a vizét ittuk.

(Válasz a Nagyváradon, papi jubileumán elhangzott üdvözlésekre 1920 május 31-én)

SCHÖNFELD JÓZSEF:

Trianon

Tisa-beavi hangulattal és érzelmekkel regisztráljuk a gyászos eseményt. A magyar törvényhozás a kényszer hatása alatt beiktatta a magyar törvénykönyvbe a trianoni békeszerződést és ezzel egyelőre nem csak de facto, hanem de jure is bekövetkezett Magyarország

feldarabolása. Népünk háromnegyed része szakadt el ezzel mesterségesen a magyarországi zsidóságtól, mely így erőben, tekintélyben majdnem semmivé lett. Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Munkács, Ungvár, Temesvár nagy gócpontjai voltak a magyarországi zsidóság szellemi életének és most ezektől megfosztva, majdnem teljesen, magára hagyatva áll a főváros zsidósága. Hol fogunk mi kárpótlást nyerni az elveszett zsidó centrumokért? Hol vannak azok a zsidó hitközségek Csonka-Magyarországon, melyek zsidósága pótolhatná nekünk elvesztett testvéreink erejét? Zsidó intézményeink, országos zsidó szervezeteink elvesztették azokat a zsidó tömegeket, melyekre eddig egész tevékenységüket alapították. És ezen a téren talán legfájdalmasabban bennünket, magyarországi cionistákat érint a gyászos béke. Fájdalmas érzelmekkel veszünk búcsút testvéreinktől, de nem adjuk fel a reményt, hogy a közöttük fennállott szellemi kapcsolatot a lehetőség szerint továbbra is igyekeznek majd fenntartani velünk.

Egyetlen vigasztaló momentumot mégis találunk e szomorú békekötés után. A megszállott területek zsidósága, ha formailag más országokhoz is fog tartozni, kulturális téren egy marad Csonka-Magyarország zsidóságával ...

(Zsidó Szemle, 1920. jún. 4.)

KÜZDELMES ÉVEK

SZATMÁRI MÓR:

Szomorú idők...

Szomorú időket él a magyar zsidóság. Sötét korok elfogultságai támadtak újra ellene.

Kurzus, méh' azt hiszi, hogy visszafordíthatja az idők robogó szekerét, melynek rúdja az általános haladás és emberi fejlődés iránya felé mutat.

... A magyar zsidóság elmondhatja mostani gyötrelmei közt: **Alios iám v'ib v<m^xos.** A mságos isteni Gondviselés mindannyiszor felruházta a kitartásnak, türelemnek s az igazságba vetett szilárd hitnek fegyverzetével, s átsegítette a viharokon ...

(Egyenlőség, 1921 oki. 8.)

PETŐ SÁNDOR:

Beteggé teheti a lelket...

A numerus clausus elvére alapított törvényjavaslatot nem fogadom el. Nem fogadom el azért, mert én sem a tudományra, sem a tanításra, sem a tanulás lehetőségére ettől jót nem várok. Nincs az az objektív, a vesékbe látó bizottság, nincs az az emberi koponya,

amely fel tudná; kétségtelen bizonyossággal ismerni egy ifjúnál azt, hogy a tehetsége, akarata, ambíciója szerint milyen pályára van szánva és milyen pálya az, amelyen önmagának, embertársainak és a hazának legtöbb szolgálatot tehet.

... Az élet maga szabja meg a numerus clausust és adja meg a zsidóságnak az irányt. Ennek azután a miniszter úr eszközei felett az az előnye van, hogy kétségtelen nagy tehetségek, törekvő elmék, akik esetleg ennek az országnak, vagy a tudománynak és az emberiségnek nagy előnyére volnának, vagy nagy hasznot tudnának hozni, nem lesznek kizárva az iskola kapuiból, ... mert az iskolák kapuinak bezárása szerény nézetem szerint a legkegyetlenebb büntetés, ami embert érhet, az emberek lelkét teheti beteggé... és nem képzelek el olyan emberi lelket, amely beteggé nem lenne, amelyet bénává és nyomorékká nem tenne, ha kihirdetjük előtte azt az elvet, hogy nem dukál minden léleknek az oktatás, a nevelés, a tudás...

... Uraim, ez nem kultúrmunka s mert antikultúrmunka, nem fogadom el a javaslatot!

(Parlamenti napló, 1920 szeptember 2-23.)

BRÓDY ERNŐ:

Itt akarunk élni, meghalni...

... Gyermekeim bölcsője itt ringott, itt van szüleim sírja. Nekem magyar kultúrámm van, ebben a kultúrában nőttem fel, ide vagyok szögezve, láncolva ehhez az országhoz, itt akarok élni, itt akarok meghalni. Nagyon fáj nekem az, hogy magyar hazafiságomat külön kell hangsúlyoznom. Tartom magam olyan magyarnak, mint bármely más felekezeti polgártársam. Tartom magam a haza tagjának és hűnek ehhez a magyar hazához, nem külsőleg, hanem legbensőbben, hiszen Petőfin, Vörösmartyn, Aranyon nőttem fel, íróim Jókai,

Kemény voltak, tanáraink mind magyarok voltak, nem is lehetek más, mint magyar. Én tehát nagyon sajnálom azt, hogy most engem és az én vallásfelekezeteimbeiket bele akarják szorítani egy nem létező népfaj, nem létező nemzetiség kereteibe. Igenis, a zsidó nem más, mint felekezet és ha önök el akarnak járni a zsidó felekezettel szemben, tessék eljárni velünk szemben, meg van a joguk hozzá ...

... Nevezzük nevén a gyermeket! Miután semmiféle támpont nincs arra, hogy a zsidó nemzetiség, vagy népfaj,... én nagyon merész kezdeményezésnek tartom a magyar törvényhozás részéről, hogy most ezt a kérdést az 1867-iki alaptörvénnyel szemben ilyen incidentaliter eldöntse... Sehol sem döntötték el ezt a kérdést és éppen úgy, ahogy a proletárdiktatúrát Magyarországon nagyzási hóbortnak tartottam, épp oly nagyzási hóbortnak tartom azt, ha a magyar törvényhozás, megelőzve Európát, ezt a kérdést most el akarja intézni ...

(Parlamenti napló, 1920 szept. 2—23)

FÖLDES IMRE:

A kavics...

... Az emberiség előremegy — a világosság felé. Mindig is előrement, — mindig is a világosság felé ment. Nekifeszülő súlyos lába alatt mindig megcsikordult egy kavics, melyet mindig hátralódított ugyan, de amelynek síró csikordulása mindig is azt jelentette, hogy egy szempillantásra kapaszkodópontot nyújtott a magasba törtető lépésnek.

A síróan csikorgó kavicszemek az emberiség útján — a zsidóság... Minden új lépés pillanatnyilag népek gyötrelmét jelenti, hadakozást, emberek egymásra rohanását, a régi dolgok, viszonyok felfordulását. És ilyenkor bűnbakot kell találnia az emberiségnek,

bűnbakot, amely önmagába szívja be minden gyűlöletnek mérgét, hogy a többi ember egymással megbékélve, tovább mehessen felfelé!

(Beszéd a pesti szent egyesület felvételi ünnepén 1921)

SZABOLCSI LAJOS:

Lipcse, 1921.

Öt emelet régi lipcsei házban. A lépcsők fából. Csöndes kis villanyégők minden emeleten. Az én diákom nagyokat zihál mellettem. Úgy látszik, rossz már a tüdeje. A külvárosi német házak mind egyformák: első emeleten egy Rechtsanwalt, másodikon egy Modesalon, harmadikon Zahnatelier, negyediken Privatwohnung, ötödiken és feljebb... a padlásszobák nyomora. Diákok.

Odafenn... nem is kell csengetni. Az ajtó nyílik és benn vagyunk a szobában. A tető alacsony. Itt már csak gáz pislog. Három vaságy. És egy dívány is mint ágy: szakadozott lepedőkkel. Két szék, egymáshoz támasztva, leborítva holmi szíuohagyott takaróval. És ez is: ágy. Ezen is lehet aludni.

Bejövünk. Három borzas fiú ugrik fel, ingujjban.

— Hoztál kinint?

Kísérőm odaadja az orvosságot. És arra mind oda-sietnek az egyik vaságyhoz, ahol a beteg liheg. Piros rózsák az arcán. Belédiktálják a port. Aztán mindenki rámnéz:

— Ez kicsoda?

— Egy budapesti, aki megvette neki az orvosságot és ha akartok, leveleket is visz Magyarországra...

Nagy, kényszeredett hallgatás. Egy percig tart, míg az egyik diák megszólal:

— Nem szoktunk levelet írni.. De ha egy üzenetet, szóval, elvinne haza...

Megállók a szomorú szoba közepén.

— Kérem, pihenjenek le. Egész napi tanulás után elfáradtak. És most mindenki, egyik a másik után, mondja csak el nyugodtan, mit üzen haza. Én jegyzem. Tessék megkezdeni.

*

Az első diák:

— Másodéves medikus voltam otthon... 1919-ig. Tudja már ugye? Nem vettek fel. Nem volt hely. Két évet már otthon elvégeztem. Az anyám küldött ki. Volt még annyi pénze, amennyiből a vasútra telt. Az egyetemre, itt... már nem tudtam beiratkozni. Nem volt miből. Most úgy élek itt: hogy könyvtárakban olvasok, reggeltől estig, elepedej a könyvüzletek kirakatain, már a szavakat is értem az egyetem folyosóin.

Lcskelődöm a tantermek előtt, odaféreközöm a vitatkozókhöz, hogy valamit megtudjak. És cpedve hallgatom, mikor a többiek itthon, este, átismétlik a leckét. Azt tanulom. Morzsákat szedek a tudás asztalánál, mint valami kolfud, de ha csak egy szó,t ha csak egy betűt egy nap: tanulok! Nem könyvből és nem padban, de elejtett szavakból. más ajkáról lopva tanulok! Csak már volna pénzeni beiratkozni! És kibírjam a koplalást. mert gyomorbajt kaptam... Az anyámnak pedig annyit üzenek: jól vagyok, egyetemre járok, tanulok, haladok, orvos leszek. Valaha. Itt az anyám címe. Király-utca ...

A második diák:

— Kérem az enyém inkább magánjellegű üzenet. Én jegyben jártam valakivel. Én szerettem... illetve szeretek valakit. Nincs erőm felbontani az eljegyzést, nem merem így megírni... De nincs remény, uram, nincs remény. Én ugyan az! írom Neki, hogy mienk a

jövő, mienk a boldogság, de tudom és látom: ez nem igaz. Utolsó padban tanulunk itt uram, idegenek vagyunk itt is, mint otthon és ha elkészülök és megkapom a diplomámat, előről kell kezdenem a nyomor-gást. Kapok-e állást, mint idegen? Fognak-e nekem itt kenyeret adni? Hiszen: nem vagyok német, hanem magyar vagyok. A magyart elnyomják. A magyar utolsó sorba kerül. És ez lesz az én sorsom is... Ezért uram, ha megmondaná Neki, halkán, bizalmasan, óvatosan, hogy látott engem itt, a diáktanya éjszakájában, nyomorban és elhagyatva, kétségbeesve és földretiportan... Hogy az erőm elhagy, az arcom beesett, a lelkem összetört. Ha megmondaná Neki, hogy ne várjon rám... nincs értelme, hogy elvegyem... Itt a címe, nézze, felírtam...

A harmadik diák:

— Én pedig az ellenkezőjét üzenem. Kérem, keresse fel... Itt a Neve, ezen a borítékon... mert én mindennap írok Neki levelet. És nem is titkolok el semmit előle. Én csak arra kéretem Öt: várjon meg! Várjon reám ezekben a sötét esztendőkből, mert én csak Öörte tanulok itt, hogy elvehessem feleségül... Hiszen úgy volt, hogy most lesz az eljegyzésünk. És akkor jött a numerus clausus. Összetört mindent! És akkor: el kellett jönnöm! Ott kellett hagynom! Öt, mindent... És most könyörgök Neki, innen, a hontalanság éjjeléből, a nyomorból és a megalázásból, hogy várjon meg, várjon reám, mert tanulok, éjjel-nappal, Öörte, hogy elérhessem, hogy enyém lehessen, hogy megérdemeljem. De félek, ó attól félek, hogy közben elveszítem... Hogy elveszik tőlem... Mint ahogy elvették a hazámat. Mint az otthonomat. Elveszik Öt is, akit szeretek, halálosan és örök boldogtalanul... mialatt én ittl száműzve átszenvedem az ifjúságomat... Kérem, keresse fel: hogy várjon, várjon rám!

*

A negyedik diák:

— Kérem, szóljon az apámnak, küldje ki végre a legközelebbi levelével a nagyezüst és az arany vitézség! érmeimet és kitüntetési okmányaimat. Itt egy társasággal fogadtam, hogy megmutatom nekik a kitüntetéseimet. Küldjék ki minél előbb.

*

A lépcsőház homályos világánál elolvasom a címeket, miket a kezembe nyomtak. Négy budapesti cím: Király-utca, Nagymező-utca, Városligeti Fasor, Teréz-körút.

Négy diáktragédia... Valamit tenni kell!...

(Egyenlőség, 1921 nov. 12)

BALLAGI ERNŐ:

Tízezer!

Példátlan elégtételt kapott a magyar zsidóság november 2-án a budapesti büntetőtörvényszék főtárgyalási termében. Az Avarffy-Szabolcsi per főtárgyalásán felolvasták a központi statisztikai hivatal hivatalos véleményét a zsidó hősi halottak számáról és ebből a perbeli aktából kitűnik, hogy a statisztikai hivatal tízezerben jelölte meg azoknak a zsidó katonáknak a számát, akik a világháborúban életükkel áldoztak a magyarságnak.

Lehetne szavunk ehhez a véleményhez, bírálhatnánk statisztikai megállapításainak módszerét, pontosságát, számbeli tévedéseket is kimutathatnánk benne, következtetési elhamarkodottságokat, az indokolás néhány pontjának gyengeségét. Vitatkozhatnánk az előttünk ismeretlen statisztikussal, aki a maga tudományos elvontságában is csak ember és benne él a mai hangulatokban, a ma levegőjében, amely — hiába! — még a statisztikai hivatal komoly épületébe is beáramlik.

Mondhatnék, hogy talán ez a vélemény is másként hangzott volna, ha nem 1922-ben készült volna, amint a történelem is másként vetíti elénk a korok és mozgalmak képét, más és más időkben. Mondhatnánk sok mindent, mert hiszen a számok is más értékűek aszerint, hogyan helyezzük el őket. Mi azonban nem számolunk és nem arányítunk, nem rubrikázunk, nem osztunk és nem szerzünk. Előttünk most csak egyetlen szám áll: a tízezres szám, a maga megdöbbentő nagyságával, gyászos és glóriás csengésével.

Tízezer zsidó halott! Epész várost lehetne velük benépesíteni, végtelen temetés döbbenetes, katonás glédába sorakozó fejfákkal, apró halmokkal és tízezer kis olajméccsel, mely kifogástalanul világítaná be a gyűlölség éjszakájába, hirdetve, hogy a halottak mm haltak meg és jogot formálnak arra, hogy előttük elhallgasson a gyűlök; a rágalom, a roszinfulatú tagadás, a cinikus gyalázkodó, s és a liba izgatás.

A tízezer zsidó halott sírja előtt kalaplevéve kell megállnia mindeneknek. A zsidó fejfa ezentúl tilalomfa gyomén: fog kifordulni a forrongó földből és a fejfái: karjai ágaskodva fognak tiltakozni az antiszemitizmus jelszavai és rágalmi ellen, melyek közül íme: valótlannak hiszik a legerősebb és legszívósabb, amely lehangosabb érve volt minden üldözésnek, az idegenség vádjának, a hazafiatlanság, az önzés rágalmának, annak a hazugságnak, hogy a magyar zsidók nem tették meg a kötelességüket a nemzetel szemben és nem áldoztak, amikor áldozniok kellett, hogy elbújtak és kivonták magukat, hogy hasznot húztak a szenvedésből, hogy fel voltak mentve és irodában ültek, hogy gyávák voltak és kivonták bőrüket a háború véres zivatarából.

Tízezer zsidó sírhalom!... Meg kellett állapítania ezt a számot a statisztikai hivatalnak és meg kellett állapítania abból a kevés adatból is, melyet a mögöttes országgrészből sikerült beszerezni s amelyben nincse-

nek benne a Piave sírjai, a görzi hegyoldal beomlásának, a lavinák nyomtalan sírhelyeinek, Galícia vég nélküli temetőinek, Albánia és Szerbia, Erdély és a Kárpátok bérceinek néma adatai.

Erre a tízezres számra büszkén fogunk ezentúl hivatkozni, mint annak idején arra a „tízezerre“, aki Przemyslből halálmegvetéssel, fegyvertelenül vonult szembe az ellenséggel, ök a mi „tízezrünk“. Fogadjuk el ezt a számot. Mondjuk, hogy tízezer. Mondjuk: csak tízezer. Van-e ezentúl joga valakinek, hogy léha rágalomra nyissa ki az ajkát? Nem rettennek-e vissza azok, akik eddig könnyelműen dobálták reánk a gyűlölet sárát? Nem döbbsenti-e meg őket tízezer halott néma sírhantja, tízezer anya és feleség, a zsidó árvák hatalmas seregének csendes, kétségbeesett gyásza, hangtalan keserű tiltakozása, meggyalázott szent fájdalma?

Tízezer zsidó halott! Ott álltak a büntetőbíróság előtt, mint a mi vádlottjaink, de mint a mi el nem hallgatható tanúink, örök igazságunk szószólói és a magyar zsidóság győzedelmes védőügyvédéi...

(Egyenlőség 1922 nov. 4.)

VÉSZI JÓZSEF:

A lázbeteg édesanya

Mondtam már gyászbeszédet, ünnepi beszédet, vádbeszédet, védőbeszédet, parlamenti beszédet, vitabeszédet, de prológust még nem mondtam. Prológust kell mondanom arról, hogy mi hozott ma bennünket ide.

A magyar és zsidó gondolat, ez a két ikergondolat, amelyet egymástól elválasztani nem lehet. Nincs ellentét e két gondolat között. Nemzetünk történetében többszörösen ismétlődött olyan korszak, melyben a zsidóhitű magyaroknak szenvedniök kellett. Mindig az ide-

génből ideszakadt és bevándorolt elemek voltak azok, akiktől az üldözés eredt. A magyar nép lelkének ezekhez a jelenségekhez sohasem volt köze. A magyar nép nagylelkű, türelmes, tíz évszázadnak szenvedése elfojtotta lelkében a gyűlölséget. Ezért a magyar nemzet történetében a türelmetlenséggel nem találkozunk soha. A történelmi fejlődés teszi közössé a magyarság és a zsidóság lelkét. A magyar nemzet viszontagságos és hányatott életében végtelenül sok volt a szenvedés, de ez a szenvedés nem ölte ki lelkéből a hitet a maga történelmi hivatásában.

Kiben lenne több megértés a magyarság iránt, mint bennünk zsidókban, akik rég eltűntünk volna a föld színéről, ha a jobb jövőben és isteni gondviselésben való bizalom nem világított volna bennünk az elnyomatás és hányattatások sötét évszázadaiban? Mi a magyar nép jóságát és szeretetét mindig viszonztuk. Viszonztuk hálával, hűséggel, ragaszkodással, szeretettel. Úgy csüggünk a nemzeten, mint az édes anyánkon, akitől bár sokat szenvedtünk az utóbbi időben, de ez a sok szenvedés nem tántorított meg bennünket. Nem érzünk keserűséget, ránézünk anyánkra és tudjuk, hogy szeretjük. Annál jobban szeretjük, mert tudjuk, hogy beteg.

Kit csonkítottak meg úgy, mint ezt a nemzetet? Ártatlanabbal még nem szakadt nemzetre annyi szenvedés és megaláztatás, mint a mi szerencsétlen hazánkra. A háborút mi nem akartuk. Abba belekényszerítettek bennünket. Minden nemzet hasznát látta az ötödféléves vérontásnak, csak a magyar nemzet vesztett el rajta mindent. Porba sújtottak, megaláztak és megcsonkítottak bennünket. Magyar édesanyánk teste egyetlen égő nagy seb. A sebláz forrósága idézte fel a betegnek a paroxizmusát, a nagy betegség homályosította el az öntudatát. Akadnak, akik a beteget ebben az öntudatlan állapotban félre akarják vezetni. Mi azonban tudjuk, hogy a mi édesanyánk csak lázbeteg és azt

is tudjuk, hogy a sebláz legjobb orvossága az önfeláldozás, a szeretet és a gondos ápolás és mi beteg magyar anyánkat annál jobban szeretjük.

Szeretjük, mert beteg, szeretjük, mert boldogtalan, szeretjük, mert anyánk. Eszünkbe jut az óbreton ballada az anyaszívről, melyet magyar nyelven legszebben Kiss József lantja szólaltatott meg. Egy gonosz nő ráveszi a legényt, hogy ölje meg édes anyját és hozza el neki a halott édesanya szívét. A legény, amint a halott szívet szorongatva viszi, megbotlik egy kövön és elesik. Az anyaszív halottan is fiáért aggódik és gyengéden megkérdezi a gonosz fiútól: „nem ütötted meg magad, fiam?” A mi esetünkre alkalmazva a balladát, a gyermek ajkán úgy szólal meg a jajszó, a sírás: „mikor gyógyulsz meg, anyánk?”

Addig, amíg ez a magyar haza meggyógyul, fiaink a számkivetésben élnek. Csak hadd szedjék magukba a tudást, hadd műveljék szellemüket! Így, lélekben és tudásban erősebben és gazdagabban fognak hazatérni az édes anyához, hogy a meggyógyult szülő lábainál, egy új élet hajnalán, derék fiai lehessenek annak a nemzetnek, amelyet Deák Ferenc és nagy liberális követői a szabadság, jogegyenlőség, felebaráti szeretet, munka és jólét, fiait egyformán szerető otthonává tettek.

Higyjük erős hittel és tántoríthatatlan bizalommal, hogy így lesz és imádkozzunk, hogy mielőbb így legyen. Ámen.

(Prológus az 1923. évi Menza-bálra.)

MOLNÁR FERENC:

Gyertya és kenyér

Szimbolikusan szólva, a diáknak csak két dolgra van szüksége: gyertyára és kenyérre. A mesebeli diák hideg vackon alszik, annak nem kell lakás. A mesebeli

diáknak nem kell ruha, mert a mesében a diák a leg-
rongyosabb ifjú a világon: rongyosabb, mint a költő.
A mesében ingyen van a vándorlás és a tudomány.

A mi diákunk világa már nem ilyen szép. Nem a
maga jókedvéből vándorol, hanem a mások rosszked-
véből. Nem vándorol ingyen, mert nincs a világ leglas-
súbb vonatjának az a legutolsó osztálya, mely ingyen
vinné a diákot. Nincs ingyen tudomány, mert az egye-
tem pénzt kér, ahelyett, hogy adna — és a könyv fény
üzési cikké változott.

Pénz kell a diáknak, hogy diák lehessen.

Ha mi jótékony ünnepélyeken úgy is teszünk, mint-
ha azért gyűltünk volna össze, hogy egymást meghall-
gassuk, érezzük át büszkén, hogy ez nem igaz. Mert
azért szoktunk olyankor összegyűlni, hogy a diákjaink
gyertyát és kenyeret kapjanak.

A szimbolikus gyertya az a gyertya, amely mellett
éjjel tanul a diák, mert nappal az életét kell fenn-
tartania.

Mi lesz ebből a gyertyából?

Egy reszkető kis fényfolt a könyv lapján. Mi lesz
a fény foltból? Tudás. A tudásból? Valamikor egyszer,
boldog, békés, megnyugodott világban: egy jó orvosi
tanács, egy bölcs tanári mondat, egy okos szerkezet va-
lamily szerszámgépen, egy szépen szerkesztett háztető,
egy újfajta festék, egy fényesebb lámpa vagy egy ol-
csóbb automobil. Valamikor egyszer egy-egy embernek
enyhíti fájdalmát, bővíti tudását, könnyíti a munká-
ját, szépíti a házat, élénkíti a színeit, világítja a szobá-
ját vagy siettetni a sietését.

Adjatok pénzt erre a gyertyára a diáknak!

A szimbolikus kenyér a szénhidrát, amellyel a test:
erejét tartja fenn a diák.

Mi lesz ebből a kenyérből?

Agysejt, amely visszajön ide közénk, megrakodva,
mint a méhkas viaszsejtje, édes és tápláló mézével a
higgadt kultúráknak. Mi lesz az agysejtből? Gondolái

és akarás. És ebből? Termékeny munka. És mi lesz még a kenyérből? Dolgos és kiművelt emberi kéz lesz belőle, csontból, idegből, izomból, vérből és bőrből formálódott csodagép, amely az operálókéssel ad második életet, amely a ceruzával lépcsőt rajzol, amin felemelkedhetünk, hidat teremt, amin átjárhatunk, betűt ír. amitől megjavulhatunk és megokosodhatunk.

Sok minden lesz a kenyérből!

Tüdő lesz belőle, amely hangot ad. Láb lesz belőle, mely sietve viszi a doktor tudományát a jajgató beteghez. Fénylő szem lesz belőle, amely tudva lát. Szív lesz belőle és az talán még egykor visszaemlékezik arra, hogy valaha kenyér volt és hogy ezt a kenyeret mi küldtük innen ki a nagy világba azért, hogy szív legyen belőle.

Adjatok gyertyát és kenyeret a diákoknak!

(A Polgár, 1924. nov. 23.)

FEHÉR MARTON:

Az anyanyelv

.... A héber nyelvnek szentséggé dicsőüléséből következtetni lehet arra, hogy a köznapi érintkezésben más nyelvet használt a nép. Aminthogy így is volt: a második templom építése idején panaszkodik már Nebemiás, hogy a gyermekek nagy része nem tud judai nyelven beszélni, a közönséges időszámítás előtti században pedig már az egész nép arameusul beszél... Ilyen körülmények között akarják a héber nyelvet egyes álmodozók (vagy nagyon is reálisan számítók) itt Erdélyben a zsidóságra visszaerőszakolni.

A zsidóság lelke szent borzalommal tekint erre a szentségtelen kísérletre. Több mint kétezer év óta megszokta, hogy a héber nyelv: szent nyelv, melyen csak Istennel beszélhet... Vallásosságból eredő felháborodáson kívül azért is tiltakozik a zsidóság a héber nyelv,

a szent nyelv köznapivá tétele ellen, mert minden ország zsidóságának megvan a saját anyanyelve, melyet becsesnek, értékesnek tart, mert az övé, mert lényének kiegészítő része, melyhez ragaszkodik, mint egyéb, más értékéhez.

A zsidóságot álokoskodással nem lehet anyanyelve c ser e-b er élés éré bírni... Erre senki ember teremtménye feljogosítva nincsen. Az anyanyelv Isten adománya, ezt csak Isten veheti el tőlem.

(A zsidók és a zsidóság. „Oradea-Mare“ 1925.)

FELEKY GÉZA:

Szobrok a vádlottak padján

...Végzetes következményű munkát végeztek a numerus clausus védelmére szegődött egyetemi profesz-szorok...

A felekezeti türelmetlenség álláspontja ellenkezik a magyar tradíciókkal... ezt a tételt könnyű bizonyítani, vagy inkább nem is szükséges bizonyítani, mert Szent István dekrétumaitól fogva töretlen vonalban haladnak azok a tiszta magyar hagyományok, amelyek elítélik a felekezeti türelmetlenséget. 1882 október 11-én a tizaeszlári napokban írta egy Turinból keltezett levelében *Kossuth* Lajos: „Szégyen és gyalázat, hogy Magyarország van még zsidókérdés.“ Magyarország soha nem volt a felekezeti türelmetlenség hazája és így a jövő különös módon előre vetett árnyékát kell látni abban, hogy *Deák* Ferenc is, *Kossuth* Lajos is a felekezetek testvéri békéjének, teljes jogegyenlőségének nagy himnuszával vettek búcsút a politikai élet tői: *Deák* Ferenc 1873-ban, amikor utoljára állott fel hosszabb beszédet tartani a Főherceg Sándor uccai régi képviselőház szerény, pátriárkális termében és a kilencvenkét esztendő Kossuth Lajos, a halál küszöbére érkezve, 1894-ben az egyházpolitikai küzdelem napjai-

ban, amikor azt hirdette, hogy a függetlenségi pártnak még az ördöggel is szövetkeznie kell, az egyházpolitikai küzdelem eredményének biztosítására és a felekezetek testvéri békéjének védelmére. Talán kár volna szaporítani a példákat, mert ha a felekezeti türelmetlenség elítélése bűn volna Magyarországon, akkor a vádlottak padjára kellene hívni Budapest városának és a vidéknek minden egyes szobrát, akár márványból faragták, akár bronzból öntötték azokat. A magyar szobrok felé kell emelni tekintetünket, ha azt előbb kénytelenek voltunk lesütni...

(Védőbeszéd a Bársony professzor elleni sajtóperben, 1925. jan. 16.-án,)

VADÁSZ LIPÓT:

Napfény nélküli napokban

Zsidónak lenni: küzdés és szenvedés immár időtlen idők óta.

Csonka hazánk véres határai közt sínylődve, rab nemzet fia most a magyar. Kétszeresen az a magyar zsidó. És minél nemesebb vagy, annál megalázóbb lelkeseden a bilincs.

E napfény nélküli napokban, a nehéz borulatban, az eddiginél is súlyosabbá vált a magyar zsidó pap apostoli hivatásának fenséges terhe: a tanítás és vigasztalás, az erkölcsi fegyelmezés és emelkedett példaadás, a szelíd pásztorálás.

Testamentomi küldetésünk világraható jelentőségének történelmi távlatok szerinti megismertetése, — az ennek nyomán méltán sarjadzó büszke önérzetnek tisztes szerénységgel való bölcs párosítása, — hazánk és hitfelekezetünk iránti örök kötelességeink buzgó érzésének tevékeny ébrentartása, — a ránk szakadt gyötrelmek éjszakájában tikkadt szomjúsággal sóvárgott hitnek, — az isteni örök igazságba vetett bizalmunkat éltető, a tépett hazánk feltámadásában rendületlenül

bízó hitnek, — a jóság, az ember szeretet Örök erkölcsi törvényének kősziklájára épített hitnek, — a lehajtott fejjel itt botorkáló szegény földi ember égi ajándékául adott hitnek hívó lélekkel való tanítása, bölcs elmével, jó szívvel való plántálása, — a gyors sikerein való önhittségnek, kegyetlen önzésnek és a mindezekkel még tolakodóan hivalkodó lelki durvaságnak a közízlés és a zsidóság egyetemes érdekében való visszaverése, ha kell, ostorozása, — a hivatott tehetségeknek zaj nélküli nemes közmunkára való serkentése, — a szomorúak könnyes arcának szelíd kézzel való megsímogatása, a gyöngéknek, elesetteknek, lelki szegényeknek, titkolt sebekben némán vérzőknek felemelése, vigasztalása, gyógyítása, a könyörülő szeretet és lelki béke örök forrásához való vezetése: ez a magyar zsidó pap terhes és nemes hivatása...

(Üdvözlő sorok Hevesi Simon jubileumára, 1923. december.)

FELSŐHÁZI KÉPVISELET

SÁNDOR PÁL:

A felsőházi képviselet kivívása napján

(Levél az Egyenlőség főszerkesztőjéhez)

Kedves Barátom!

Cikket kérsz ma tőlem. Ma, a magyar zsidóságnak azon a történelmi nevezetességű nagy napján, amely hitfelekezetünk recepciójára a koronát tette föl azzal, hogy a nemzetgyűlés egyhangúlag megszavazta a felsőházban való képviseletünket. Minek írjak? Hiszen magábanvéve az a tény, hogy a nemzetgyűlés két zsidó papnak alkotmányosan helyet ad a felsőházban, nem kíván kommentárt, ez a tény önmagáért beszél. Talán magasztaljam a nemzetgyűlés bölcsességét? Maga a tett volt magasztos, olyan lélekemelő tette volt ez a nemzetgyűlésnek, amelynek gyökere a magyar nemzet hagyományos szabadelvűségében rejlik, tehát a magyarázatát is ebben kell találni. A magyar nemzet, a magyar nép — bármit is kürtöljön ki a demagógia — mindenkor liberális volt, különösen: ami a vallás szabad gyakorlatát és a lelkiismereti szabadságot illeti. Hiszen évszázadokon keresztül Erdély volt a reformátusok és a luteránusok mentsvára és nálunk sohasem történtek olyan rémséges atrocitások, mint aminő a

zsidóknak Németországból való kiűzetése volt a középkorban.

Engedd meg, hogy a felsőházi képviselő győzelme után azt mondjam: úgy-e, mégsem volt igaza sok hittestvérünknek az örökös, töprengő, emésztő pesszimizmusukkal? Emlékszel 1920-ra? ... amikor olyan rettenetes körülmények között szólaltam fel az első nemzetgyűlésen. Hányán könyörögtek, hogy ne mondjam el a beszédet. Most már nyilván azok is belátják, hogy én jobban ismertem a nemzetet. Ugyebár, tudtam és előre megmondtam, hogy nem hozhat bajt a zsidóságra, ha őszintén és bátor szíókimondással védelmére kelek szorongatott hittestvéreimnek! A magyar nemzet tudja méltányolni az üldözöttek keservét, az üldözöttek szerencsétlenségét, hiszen maga az ország hány-szor volt megokolatlan üldözésnek az áldozata és különösen áldozata most, Trianon óta. Mikor leghevesebben tombolt a gyűlölet, mikor legnagyobb volt a szenvedés, én akkor türelemre és kitartásra intettem hittársaimat, erősítettem bennük a hazaszeretetet és az áldozatkészség erényeit s emlékezzetek csak: megmondtam, hogy fölvirrad még a hajnal, nem kell kétségbeesni, hiszen a magyar nép nemes és jóindulatú és az uszítók munkája huzamosabb időn át nem talál alkalmas talajra. A magyar néplélek kiveti magából a gyűlölet mérgét és a megokolatlan bosszúvágyat.

A zsidó felekezetnek a felsőházban való képviselője, illetve a nemzetgyűlés döntése után az idő fényesen igazolta szerény jóslásomat. Kell-e nekem ezentúl szépíteni külföldön a helyzetet? Nem beszél-e a nemzetgyűlés döntése önmagáért? Hol találunk még egy országot, ahol a zsidó hitfelekezet képviselve van a felsőházban? És ne felejtse el senki: a mi hitfelekezetünknek papjaink által való felsőházi képviselőjét egy reakciós ízű kormánypárt szavazta meg, amely minden konzervatív felfogása ellenére sem engedte elgáncsolni a recipiált

zsidó felekezet fundamentális jogát: a többi felekezettel való egyenlőséget és egyenjogúságot.

Két nevezetes dátum: 1920 és 1926. Mér föld jelző mind a kettő, de útmutató is. Ha mi a jövőben sem leszünk mások, mint magyarok és — híven vallásunkhoz és hagyományainkhoz — mindenkor készek leszünk (mint ahogy voltunk a múltban is) vagyont és életet feláldozni magyarságunkért, hol lehet az a pokol, amely huzamosabb időn keresztül elválaszthat bennünket hazafias érzelemben nemzsidó testvéreinktől? Nem kell félnünk az antiszemitáktól, ha saját magunk nem követünk el hibát. Az antiszemiták rendszerint demagógok és ha idejében nem változnak meg, magukban hordják pusztulásuk csiráját. Mindenkor megsegít bennünket a mi Istenünk, aki valamikor mégis csak véget fog vetni a megpróbáltatásoknak.

1926 november 10-én.

Igaz híved: Sándor Pál.

A recepció betetőzése

REICH KOPPEL:

A felsőházi képviseletre irányuló mozgalom már több évtizedes. A recepciók követelések sorában szerepelt, mint a felekezeti egyenjogúság kifejezése. A gyökere pedig ennek a követelésnek is ott volt, ahol a szabadság eszméjével együtt megszületett a magyar zsidóság egyenjogúsága, az emancipáció. Új élet fakadt ennek a törvénynek nyomán. Az egyenlő jogokkal felruházott magyar zsidóság nem maradt adósa nagylelkű hazájának. Kiteljesedett polgári életét, kitágult működési lehetőségét nemzete javára, gazdaságilag elmaradt országa felvirágoztatására szentelte. Az eredmény szédítően gyors és csodálatosan szép volt. Ennek a fejlődési korszaknak klasszikus mér földköve: az egyik napról a másikra világvárossá fejlődött, gyönyörű szép

Budapest és az iparával, kereskedelmével, kivirult kultúrájával Európa vérkeringésébe bekapcsolódott holdog Magyarország.

A reánk kényszerített, szerencsétlenül végződött világháború erősen visszavetette hazánkat a fejlődés útján. Sokat szenvedett az ország, területi megcsonkulása, kereskedelmének hanyatlása folytán. Ennek természetes reakciója a türelmetlenségben nyilvánult meg. A történelem örök receptje szerint bűnbakot kerestek és találtak a zsidóságban. Ez a türelmetlenség jutott kifejezésre a numerus claususban és a hozzá hasonló intézkedésekben. Ennek az időnek a politikai megnyilatkozásai egyaránt ártottak a zsidóságnak és a magyarságnak. De a lovagias nemzet hamar magára talált. Bármilyen fekete felhők tették borússá a magyar Izrael eget a huszas években, csakhamar fényes naphoz hasonló tavaszi sugarak melegével kezd ismét ránk ragyogni az alkotmány óvó palástja.

Ennek a változásnak a szellemét tükrözi vissza 1926-ban a felsőházi képviseletről szóló törvény, mely egész Európában elsőnek nálunk adta meg a zsidóságnak, mint felekezetnek, a képviseletet a történelmi egyházak sorában. Ennek a korszakalkotó törvénynek folyományaként adatott meg nekem a Mindenható kegyelméből a szerencse, hogy a magyarhoni orthodoxia képviseletében mandátumot vállalhassak az országgyűlés felsőházában.

Ha a Biblia szűrőjén keresztül vizsgálom a magyar zsidóság felsőházi képviseletének horderejét, történelmi becsű értékét, a Zsoltárost kell idéznem, annak egyik versét magyaráznom és akkor megértjük a magyar zsidóság mai érzésvilágát. „Úgy örvendek én a Te igédnek, mint a talált zsákmánynak“ Zs. CXIX. így szól a textus. „Úgy örvendek én a Te szavadnak, mint az, aki nagy zsákmányt talál.“ Homiletikai értelmezésben különbség teendő a *talált* és a *zsákmányolt* tárgy között. Talált tárgy véletlenül jut a birtokunkba, zsákmányol-

tért viszont harcolni, küzdeni kell. Az előbbinek birtoka nem szerez oly kielégülést, mint a diadalmas harcban szerzett zsákmány. Nagy öröm valamit találni, kincset lelteni, de fokozottabb öröm ugyanazt küzdelem útján zsákmányolni. A leghatványozottabb azonban az öröm akkor, ha olyan kincsnek jutunk ismét a birtokába, melyet egyszer már sikerült hosszas harcok árán megszerezni, de aztán szerencsétlen körülmények folytán elvesztettük azt. Határtalan boldogság az illet azután végül mégis újra megszerezni.

Ha nem is a felsőházi képviselettel, de az utóbb megcsonkított teljesjogúsággal van ilyen helyzetben a magyar zsidóság. Az emancipációs és recepciós törvények kiterjesztették a felekezetre az egyenlő jogot. Sok könny, leírhatatlan szenvedés, áldozatos hazafiság, utolérhetetlen kitartás, Kossuth, Széchenyi, Eötvös és Deák klasszikus liberalizmusa megérlelte, tető alá juttatta a magyar zsidóság szabadságát. Gyermek módjára örvendeztünk a nemzet gyönyörűséges ajándékának, megszolgáltuk, illően megháláltuk. Néhány évtizedes nyugalmi helyzetünket azonban felváltották súlyosabb idők. Elvesztettük legdrágább kincsünket, az egyenlő jogot. Ezzel szemben most a felsőházi képviselet újból utat nyit nekünk az alkotmány csarnokába, hol részesei leszünk a honépítő munkának. A történelmi egyházakkal való ez az egyenlősítés a legnagyobb erkölcsi értékelés, a recepció régóta várt betetőzése.

És újból elfog bennünket a Zsoltáros által kielemezett végtelen öröm, mely az elveszettek érzett szabadság-kincsünk újból való megtalálásával és kiküzdésével jár. Az ünnepi érzés emelkedettségében kipróbált, bevált hazafiságunkat, egész tudásunkat és odaadásunkat ajánljuk fel hazánknak, melyet munkánk javával, minden áldozatunkkal akarunk szolgálni a feltámadás felé vezető örök útján ...

(Válasz 1927-ben, a felsőházi tagsága alkalmával üdvözlő küldöttségnek.)

DÉSI GÉZA;

Nagyvárad

Gyönyörű város volt, a Sebes Körös két partján, a Nagy alföld ott búcsúzott és a hegy világ a város háttára körül kezdődött, nyugat és kelet itt találkozott, az ősi tradíció a modern haladással boldog frigyben ölelkezett. Kossuth Lajos magyar Birminghamnek nevezte, virágzó ipar és kereskedelem, szomjúság a kultúra és haladás vívmányaira, csupa élet és lendület, örök fiatalság, mélységes nemzeti érzés, emberiség, szépség és jóság. Sok templom és sok iskola, sok műhely és gyár, megértés és szeretet, az érdem megbecsülése, egység és igazság, a magyar géniusznak megvívhatatlan erőssége volt.

Most, amikor e sorokat rovom, temetnek az én szülőföldemen, Nagyváradon, Tórákat temetnek. Nem lehetek jelen, de mint anyaföldemnek időn és távolságon túl is hűséges fia, *kaddist* mondok.

Az én halottaimat temetik.

Azokat a Tórákat az én atyáim öltöztették bíborba és bársonyba, ők díszítették fel ragyogó ezüsttel, dicsőítették, amikor a frigyszekrényből kiemelték „áldva legyen, aki szentségében Tóráat adott Izrael népének“. Magasztalták, amikor felmutatták, — „az élet fája azoknak, akik megtartják“. Majd boldogan hirdették: „Fénye egyaránt ragyog a földön és az égen.“

Ebből a Tórából olvastam én először máftirt, amikor egy sabbosz suvo napján az „öreg templomban“ felavattak s ebhez a Tórához járultam én ünnepi alkalmakkor, azokban a boldog időkben, amikor még magyar földön állott a templom és magyar nap fénye világított és magyar erkölcs és igazság uralkodott. Akkor a Tóra is élt és ragyogott, most pedig elpanaszolhatjuk az imával: „összeálltak ellenem és áttörték erős tornyai falát, megszenségtelenítették minden olajamat...” Elzokoghatjuk: „bajokkal telt meg a lelkem a nyomorúságban, erőm felőrlődött.”

BARACS MARCELL:

El kell törölni!

Amikor a (numerus clausus) törvényjavaslat felett szavazunk, többről döntünk, mint egy kormányjavaslatnak sorsáról; dönteni fogunk kormányzati rendszerünk jövő iránya felől. És több forog szóban, mint egy vallás presztízisének, vagy egy felekezet polgári jogainak megszorítása, vagy teljessége.

Ha egyedül zsidó vallásom szögéből nézném a történéseket, annak ezeréves sorsa arra tanított, Imgy az ő történetében nem a békés virágzásnak derűs napjai a legdicsőségesebbek. Ilyenkor a külső tekintély öregbedhetik, de a lelkek elközömbösödnek. Az üldözésnek korszakai azok, amelyek a meg-meglazuló frigyét az örök hit és múlandó emberek között újból és újból összeforrasztják. A megpróbáltatásokban ezrével halhat el a kishitű, de a megmaradottaknak hite erős láncszemmé kovácsolódik, mely a múltat eltéphetetlenül köti össze az eljövendő időkkel.

És ha csak arról volna szó és komolyan lehetne szó arról, hogy zsidó felekezetem az ő polgári jogai egy részének időleges feláldozásával, megmenthetné nemzeti társadalmunkat: belenyugodnám, nem gyáva meghunyászkodásból, de lelki nemes alázatossággal és hálás

lebomlással a nemzet előtt, mely hontalan eleimnek hazát, a jogtalanoknak jogot, a lelki rabsorban élőknek szabadságot adott. És megcsendülnének emlékemben a vers-sorok, melyeket Haynaunak rabságát szenvedett nagyapám vésett gyermeklelkembe:

Vér, verejtek, vagy halál az, mit kíván,
 Áldozatként rakjuk azt le zsámolyán,
 Hogy mondhassuk csend s viharban: szent hazánk,
 Megfizettük mind, mivel mi tartozunk!

De többről van szó: nemzetünk jövője forog kockán! Továbbra is benne rekedjünk és mind mélyebbre merüljünk az olcsó önzésnek, gyűlölködő tülekedésnek és renyhe elernyedésnek ingoványában? Vagy erős lendüléssel kiszökjünk az ingoványból és a haladásnak és szabadságnak útján induljunk végre a nemzet reszurrekciója felé?

Első lépésünk ezen az úton a régi hibás törvénynek eltörlése legyen!

(1928. febr. 10-iki parlamenti napló.)

HALMI BÉLA:

Voltunk, vagyunk és maradunk: magyarok!

(A cseh megszállás alatt, Kassán, akkor még „Kosicé“-n íródott ez a cikk.)

A népszámlálásra vonatkozó végrehajtási utasítás tilalma ellenére, napok óta izgató plakátok jelennek meg „Zsidó fizess“ felírással, melyekben egy soha nem létezett és hamisul kitalált „zsidó egység ideiglenes végrehajtóbizottsága“ Gömbös Gyula, Sándor Pál és Bethlen István gróf beszédeit célzatosan elferdítve és kivonatosan idézi és tajtékzó dühvel hívja fel a Szlovenszkóban élő magyar zsidóságot, hogy most, a közelgő népszámlálásánál „fizessen a magyaroknak“ azért

a sok sérelemért és igazságtalan szenvedésért, mely őt a magyarság részéről érte és hogy hagyja cserben most a magyarságot és vallja magát a közelgő népszámlálásnál zsidónak, vagy szlováknak.

Ennek a megfizetett hirdetésménynek beállítása elejétől végig hamis és tendenciózus. Hiába igyekeznek akár a Slovenska Liga, akár a kormánypárti pénzen alakított „zsidó egység végrehajtóbizottsága“ rémképgyanánt a magyarság türelmetlenségét és zsidógyűlöletét elénk festeni, mert az itt élő zsidóság az efemer, változó eseményeken túllát és így tudja, hogy a közös múlt, mely a zsidóságot a magyarsággal ezer éven át összeforrasztotta, ezt a türelmetlenséget és zsidógyűlöletet semmiképpen sem igazolja és nem igazolja az sem, hogy a magyarság akár a nemzetiségek, akár a különböző felekezetek iránt ne viseltetett volna kellő toleranciával.

...Minket semmiféle magyar politikushoz nem fűz semmi, minket a szeretet, a rokonszenv, a nyelv, a kultúra az egész magyarsághoz fűz, amely Vörösmarty, Petőfi, Arany és Kisfaludy útján öntötte belénk a lelkesedést a nemzeti idealizmus fenséges eszméje iránt és oltotta belénk a törhetetlen hitet és meggyőződést a sorsüldözött magyarság igaz ügye iránt.

Ezért voltunk, ezért vagyunk és ezért maradunk mi, szlovenszkói zsidók továbbra is magyarok, ezért vezet a mi utunk a közelgő népszámlálásnál is a velünk közös sorsban élő magyarsághoz.

Itt állunk, Isten látja lelkünk, másképp nem tehetünk.

(Felvidéki magyar lapok, 1930. december.)

GLÜCKSTHAL SAMU:

A zökkenések megszűnnek

A zsidóságnak az Egyistenimádásban gyökerező jellegzetessége eltörülhetetlen és mellette eltörpül a világhistória minden más kultúrcelekedete. Ez adja

meg a zsidóságnak az örökéletet és az erőt arra, hogy felülemelkedjék a mindenkori politikai élet pillanatnyi gyűlölködésein és értelmetlen ellenségeskedésein.

Mindig töprengök az örökké tartó gyűlölködések és vádak felett, amelyek szabályszerűen ismétlődnek és vissza-visszatérnek; de ha tanulmányozom a világtörténelmet, viszont azt találom, hogy az ilyen zökkenések megszűnnek és a világ menete ismét zavartalanul folyik tovább.

A világtörténelemnek ez a győzedelmes folyamatossága a zsidóság kultúrtörténeti múltjában és rendeltetésében rejlik. Mélységesen bántanak a mai sűrűlódások és bajok, de végeredményben telítve vagyok bizakodással; mindezek meg fognak szűnni kérlelhetetlen bizonyossággal.

(Egyenlőség, 1930. dec. 20.)

SÓS ENDRE:

Nyílt levél négy püspökhöz

(Az 1931. április havában, a dohányuccai templomban történt merénylet áldozatának temetése alkalmából.)

Főtisztelendő Püspök Urak,

hálásan köszönöm az egész magyar zsidóság nevében, hogy megjelentek Róth Jenő hittestvérünk temetésén és ezzel is kifejezésre juttatták azt a részvétet, amelyet minden becsületes embernek éreznie kell egy fiatal mártír teteménél.

Nem fogjuk elfelejteni, hogy Mészáros János érseki helynök, Ravasz László református püspök, Raffay Sándor evangélikus püspök és Józán Miklós unitárius püspök együtt éreztek velünk a megpróbáltatás napjaiban és istenfélő keresztény szívükkel felfogták: a mi alázatos zsidó szívünk fájdalmát. Szentül hiszem: Istennek tetsző cselekedet volt ez a tettük,

amellyel hangosan hirdették a nép előtt, hogy nincs külön keresztény Isten és nincs külön zsidó Isten, csak egy Isten van, aki ugyanúgy vigyáz gazdagra és szegényre, úrra és koldusra, arra a nyájára, amely zsidó rítus szerint fohászkodik Hozzá és arra a nyájára, amely a kereszt előtt mondja el mindennapi imádságát.

Szegény Róth Jenő, amikor a merénylő golyója behatolt testébe, azt a péntekesti imát olvasta, amely Zakariás próféta jóslatával végződik: „Elkövetkezik az a nap, midőn minden ember egyformán imádja az Egyistent, Adonáj Echod.“ Más liturgiák is élnek a jóslat szavaival: „In die illa erit Dominus unus et erit nōmēn eius unum.“

Ennek a jóslatnak a szavait juttatja eszünkbe az összes felekezetek részvétele a temetésen. A négy püspök megjelenése a szegény zsidó fiú utolsó útján, — nagyarányú manifesztáció volt a felekezeti béke mellett. És, ha ezt a megnyilatkozást újabb tanuságtételek fogják követni, akkor talán elérkezünk egyszer ahhoz a Magyarországhoz, ahol a tehetség és a munka lesz a boldogulás alapja, nem a felekezeti hovatartozás.

Mély alázattal és tiszta szeretettel kérem a Főtisztelendő Urakat, hirdessék néhanapján prédikációikban, hogy az ilyen zsidóölés, mint a dohányuccai templomban történt, nem lehet Istennek tetsző cselekedet. Nagyon jól tudom, hogy Főtisztelendő Püspök Urak sohasem mulasztják el templomi szónoklataikban a felebaráti szeretet igéinek elmondását. De nyomatékosabban kell beszélniük, mert ma igen sokan azt hiszik, hogy nem vétkeznek Isten parancsa ellen, ha ebből a felebaráti szeretetből a zsidókat kizárják. Pedig a tízparancsolat gyönyörű igéi, amelyeknél szebb gondolatokat évezredek sem tudtak kitermelni, egyaránt vonatkoznak fehér emberekre és feketékre, a Szahara forró égővében sütkérezőkre és a Sarkvidék hidegében didergőkre, zsidókra és keresztényekre.

Főtisztelendő Püspök Urak,

a inai szerencsétlen, megvadult emberhorda számára kevés a felebaráti szeretetet hirdetni; ehez az igevalláshoz hozzá kell tenni azt is, hogy felebarát elnevezés alatt zsidó is értendő. Nagyon nagy lépéssel haladnánk előre a lelkek megbékélésének országútién, ha a jövőben ilyen félreérthetetlenül szólnának a keresztény egyházak főpapjainak szavai.

Főtisztelendő Püspök Urak,

a keresztény egyházak nagytekintélyű papjaitól várom a gyűlölet és sötétség hatalmának megsemmisülését.

A keresztény egyházak papjaitól várom azt a munkát, amelyet a világi vezetők elmulasztottak végrehajtani. Sajnos, a Zichy Jánosok, Eszterházy Móricok és Huszár Károlyok nem akartak vállalkozni arra, hogy felvegyék a küzdelmet az antiszemita demagógiával szemben.

Egy pillanatig sem kételkedem abban, hogy olyan nobilis gondolkozású, életüket Isten szolgálatában eltöltő férfiak, mint Mészáros János érseki helynök, Ravasz László református püspök, Raffay Sándor evangélikus püspök és Józán Miklós unitárius püspök, mindent megtesznek majd a felebaráti szeretet igéjének valóraváltása érdekében.

Ha így lesz, akkor nem lehet már messze az az idő, amikor nem építhet kínai falat ember és ember közé az a véletlen, hogy egyik zsidónak, másik pedig kereszténynek született.

„Nem egy Isten teremtett-e minket?”

(A „Szombat” 1931. április 29.-i számából.)

Új fák erdeje indul

PATAI JÓZSEF:

Hősi halottaink emlékét élő fával megörökíteni az ősök földjén, a Halál árnyékában pihenők neveit hús

árnyékot adó ligetekbe plántálni a pátriárák és próféták hegyei között: mély és szentséges zsidó gondolat, amely valóban csak a Biblia bölcsőjében sarjadhatott. Ott, hol a fát élőlényként becézték és dédelgették évezredek át. Ott, hol az Élet fájának fogalma fakadt, az „Éc chájim“ az Istenség közelében járó Édenember szimbóluma. És az „Éc chájim“ mint a zsidó népet örökzöld lombosodásban tartó igazságnak jelképe. „Élet fája azoknak, akik ragaszkodnak hozzá és aki támogatja, boldog.“

És Élet fája lesz minden egyes emberfa, amelyet egy-egy hősnek a nevével ültetnek az ősi talajba, hogy örök gyökeret verjen. Juda, Somrón és Galil gránitkövei között és segítse virágozni és terebélyesíteni az évezredek után újjászületett ősz-új életet.

Mintha lelke volna az élő fának. Mint csecsemőt babusgatták a zsenge csemetét. „Minden növény mellett angyal áll és paskolja gyöngéden: „Nőjj, nőjj.“ Ringatja felülről az ég harmatos szellője és táplálja alulról a mélységek forrása. Csak így tudja átvágni a kemény judeai sziklák bazaltját. „Az erdő minden fáit ujjonganak az Úr előtt.“ És midrási legendák szólnak a tiberiási pálmáról, mely elsorvadt szerelmi bánatában, mert egy jerichói pálma után epekedett. Élő, ol-talmazó, tápláló társnak érezték a fát. És reá is alkalmazták az emberi lélek elszakadásáról szóló poetikus hitet: „Mikor egy fát kivágnak, a hangja elhat a világ végétől a világ végéig.“

És minden újravirágzásban, minden új lombosodásban a feltámadás vigasztaló allegóriáját látták. Mindig újabb és újabb áldással hálálkodtak a Teremtőnek, „aki világába jó teremtményeket és szép fákat alkotott.“ Egy sorba helyezték a kettőt.

És mikor a történelem vihara kitördelte Izrael fáinak törzseit, bizakodva bíztak a gyökerekben, melyek mélyen ereszkedtek belé az ősi földbe. Még Babylon vizei mellől is szállt a szózat, az ezékieli ige a dísze-

fosztott feldúlt Jeruzsálem felé: „Még virágba szökentem a kiszáradt fát!“

Szentségesen szép zsidó gondolat: cyprust, pálmát, sykomorát ültetni elesett zsidó hősök nevére a feltámadó Szentföldön. Mintha bolyongó lelkek szállának a Galuthból, hogy egyesüljenek Galilea hőseinek leikével. És egy erdő indul el Tél-Chájról, Élet-halmáról, minden lomb más nevet susog, minden ág más világtájról zizeg, de minden rügpattanásból, minden levél-fakadásból a feltámadás dala zendül. És mintha teljesülne Jesajás látomása: „A hegyek és dombok ujjongva zengenek és a mező minden fája tapsolnak tenyerükkel, a tövis helyébe cyprus magasodik és a bogáncs helyébe mirtus nő és léssen az Örökkévalónak örök jeléül, nem vágatik ki többé sohasem.“

(Múlt és Jövő, 1930, január.)

ZSOLT BÉLA;

Mai Generáció

Megáll a tér közepén, ahonnan a tilalomfák, sorompók, sövények ellenére minden égtáj felé ellátni az utak távlatán, de már nem tájékozódik. A földre néz, de nem látja az aszfaltot, az őszi leveleket, az eltaposott újságpapírt, aztán az égre néz, de sem a felhőket, sem a napos kékséget nem érzékeli. Üres tekintet: tragikus szórakozottság, a külső világtól való gyáva idegenség üveges fénye merevíti meg. Úgy áll ott, olyan tanácstalanul és szégyenkezve, mintha valahonnan, mindenünnen kitették volna a szűrét s most, a legkritikusabb pillanatban az értelme, a fantáziája is felmondta volna a szolgálatot. Úgy áll ott, mint akinek nincs semmije és senkije — még egy ötlete sem. Csakugyan, nincs semmije: sem kenyere, amiből élni lehet, sem hősi eszménye, amelyért meghalni érdemes. Nincs semmije: sem ifjúkora, sem férfikora, sem emléke, sem

chance-ja. A logika régen cserbenhagyta, ösztöne, amely sugallná, sehogysem szólal meg. Harmincötéves, de lehet, hogy huszonöt. Lehet, hogy apja egy fiúnak, lehet, hogy fia egy apának, de apának nem bölcsebb a fiánál, fiúnak nem bátrabb, nem bizakodóbb, nem lázadóbb az apjánál. Ha a szigorú, gyanakvó rendőr, aki nek szemetszúr, hogy percek óta áll és az égre néz és a földre néz, leigazoltatná, megmondaná a nevét: Mai Generáció. Ha bekísérné a rendőrségre s vallatóra fogná, elmondaná előéletét: ő alapján soha nem csinált semmit, mert minden, ami történt, csak megtörtént vele. Háború, forradalom, ellenforradalom, a pénz és a munka dagálya és apálya, a törvények, amelyekkel védtek s amelyekkel védekeztek ellene, megestek vele s ő mintegy katonai kommandóra, szinte eszméletlenül engedelmeskedett nekik. Most azért áll a tér közepén tanácstalanabban, mint bármikor, mert — nem történik vele semmi, mert mindabból, ami látszólag történik, kihagyták, kifelejtették. Lehetne ellenvetni: végül is felnőtt ember — gondoskodják magáról —, de nem ő az oka, hogy elvették tőle a jog elemét, hogy legalább maga segíthessen magán. Most itt áll sorsára hagyatva, anélkül, hogy legalább felelőtlen ígéretekkel tartanak benne a lelket, anélkül, hogy valaki legalább rossz-hiszeműen kecsegtetné a szenvedések hamaros végével s mindenért kárpótló gyümölcseivel. Mire a levelek lehullanak!.. — mondta a császár a háború elején s amikor negyedszer hullottak le a levelek, még mindig hátra volt reménységnek a béke. A forradalmak utópista boldogsággal biztatták, az ellenforradalom nemzeti reneszánszsal, a szanálás azzal a reménnyel, hogy néhány évi koncentrált erőfeszítés árán megválthatja magát az életfogytiglan tartó, fokozatos sorvadástól. Most itt áll és nemcsak hogy nem adnak, de nem is ígérenek neki semmit. Fájó szívvel feláldozzák valamiért, ami nélküle, az élő nemzedék nélkül, merő absztrakció. Feláldozzák magasabb érdekért — mintha

nem az ő érdeke testesítené meg a közösséget — mintha nem az ő közéletének organizációja és adminisztrációja lenne a társadalom és az állam.

*

Itt áll és egyetlen szerepe, egyetlen életformája az áldozat, amelynek nem látja a végét és az őt is közvetlenül érdeklő célját. „Leépítik“, redukálják a jövedelmét s vérző szívvel olyan terheket raknak a vállaira, amelyek csak azért nem hozzák ki végkép a sodrából, mert valószínűtlenek: olyan irreálisak, mintha azt követelnék tőle, hogy záros határidőn belül végezze el Herkules hét próbáját. Itt áll és lelkiállapota a bűnhődés, olyan bűnökért, amelyeket mások követtek el többnyire ellene. Bűnhődik a háborúért, amely egy másik generáció bűne, a forradalmakért, amelyekben legalább annyi bűnük volt évtizedek könnyelmű és konok mulasztásainak, mint a kétségbeesésnek és a hajtogatásnak. Bűnhődik az internacionálé rajta elkövetett erőszakáért, bűnhődik a túlzó nacionalizmusért. Bűnhődik a pazarlásért és bűnhődik a takarékoságért. Bűnhődik, mert az elmúlt korok kultúrája nem tartott lépést az egyetemessel és bűnhődik, mert voltak, akik állítólag többet tudtak a kelleténél. Bűnhődik, mert valamikor nem dolgoztatták eléggé tervszerűen és belterjesen és bűnhődik, mert többet dolgozott és többet termelt, mint amennyi nem neki, de másoknak kifizetődik. S most itt ég s didereg „megbűnhődve a múltat s jövődőt“, a boldogulás minden reménye nélkül.

Kérdezzük: mi lesz vele, mi történjék ezzel a generációval? Hisszük, hogy minden áldozatot meg kell hozni azokkal, akik még áldozni tudnak, de ez az áldozat nem lehet — egy egész eleven nemzedék! Az edényért nem lehet feláldozni a tartalmat, a szimbólumért nem lehet feláldozni a lényegét!

Ami most történt, baljós kezdés — nem csoda, ha annak, aki ott áll a tér közepén, mintha mindenünnen kitették volna a szűrét — az értelme, a fantáziája is

felmondta a szolgálatot. Nem csoda, ha nem tudja, mihez kezdjen. Ha férfi: munka, vállalkozás irracionálisabb, mint a főnyereményre vagy a váratlan aranyleletre való spekulálás! Ha ifjú: előtte a sorompóval elrekesztett pályák s az iskolák, amelyeket törvények védenek a kulturális emelkedésre törekvők ellen! S mindezekén túl; nincs egy hőse, eszményképe, aki vonzani, faseinálni, vezetni tudná, aki megtestesítené vágyait s aki kimondaná, amit nem mer vagy nem tud kimondani. A holnap biztonsága nélkül, hit nélkül, hős nélkül itt áll az őszi tér közepén egy generáció: az apa, egy munkával és tapasztalatokkal eltöltött emberöltő után nem tud egyetlen használható tanácsot, életelvet adni a fiának, a fiú nem tud férfivá válni és biztosítani az apja békés öreg korát.

(Jobb jövő, 1937 nov. 27.)

CSERGŐ HUGÓ:

Zsidó újságírók a nemzeti eszme szolgálatában

Az újságírás nemesebb hagyományai az újságírás kritériumának nem a felekezetet, hanem a tehetséget és a rátermettséget nézték mindenkor, a sajtó nemzeti hivatásának szolgálata pedig ugyancsak mindenkor természetes, magátólértetődő velejárója volt a toll mesterségének. Egy sajnálatos koráramlat sodorta a ma annyira felburjánzó jelszavak sodrába a sajtóval kapcsolatban is a felekezetieskedő jelszavakat és a magyar újságírás történelmének adatai a tények erejével igazolhatják, hogy ezek a jelszavak nem a historikum igazságából, hanem a politikum elfogultságából szívhathják csupán agitáló hevüket.

... A felekezeti sajtóról is meg kell azonban állapítani, hogy szellemében is mindenkor magyar és nemzeti volt. Hiszen mint publicista, eredetileg a felekezeti sajtó terén lépett fel az a Horn Ede, aki már

a 48-as szabadságharcban a hazai zsidóság nemzeti érületének megszemélyesítőjeként szerepelt és a szabadságharc leveretése után emigrálva, Helfi Ignáccal, Dux Adolffal együtt számottevően működött közre a külföld jóindulatának kivívásában az ország számára. Horn Ede, a kiegyezés korának későbbi államtitkára, már 1848. áprilisában külön felekezeti lapot alapított a hazai zsidóság magyarságának propagálására. Az ő szelleme plántálódott át felekezeti sajtónk későbbi vezetőibe és ezeknek sorában kegyeletteljes tisztelettel kell megemlékezni a mai magyar felekezeti sajtó tulajdonképeni megalapozójáról: Szabolcsi Miksáról, aki a felekezeti sajtó irányelveként a hitnek és a nemzeti érzésnek szolgálatát válhatatlan egységbe forrasztotta együvé.

Ha a felekezeti sajtó terén természetesen nemzeti és felekezeti érzés együttesen dominál, viszont a magyar sajtó egyetemes területén a nemzeti érzés kizárólagos irányelve vezérelte mindenkor az izraelita felekezetű magyar újságírókat és felekezeti hovatartozandóság szerint csak az elfogultság kereshet megkülönböztetéseket.

Ilyen megkülönböztetést a kiegyezéssel meginduló nagy nemzeti fellendülés korszaka egyáltalán nem ismer. És csak retrospektíve, éppen a hangzatos jelzőszavak ellenhatásaként kívánkozik megállapításra az a tény, hogy gróf Andrássy Gyula első sajtófőnöke az izraelita vallású Ludasi (Ganz) Mór volt és zsidószármazású volt Dóczy Lajos is, aki Andrássynak mint külügyminiszternek volt sajtófőnöke. A magyar publicisztikában pedig már a nemzeti fellendülés első korszakában Fáik Miksa mint Széchenyi és Andrássy bizalmasa, majd mint Erzsébet királyné magyar tanítója, nemkülönben Kónyi Manó mint Andrássy és Deák meghitt újságírója a legjelentékenyebb nevek között szerepeltek. Szekfü Gyula is megállapítja, hogy „az első zsidóeredetű politikai hírlapírók sem hazafiság, sem

felelősségérzés, sem etika tekintetében nem voltak méltatlanok a Gyulai Pálokhoz és Salamon Ferencekhez és nem is kellett iparkodniuk magyarnak lenniök“

... Hivatalos történetkritika és új korszellem gáncsoskodása sokszor suhint végig a gúny és vádak ostorával a célzatosan „pestisnek csúfolt múlt századvégi és jelen századeleji magyar sajtón, de például Szekfü Gyula kemény kritikája is kénytelen — bár gúnyba mártott tollal — megállapítani, hogy „a magyar dicsőséget senki oly meggyőződéssel nem hirdette, a magyar hiúságot senki oly édes-bizsergően nem simítgatta, mint e századforduló budapesti sajtójának magyarosított nevű asszimilált hírlapírói.“

... Nevek és a nevekhez fűződő alkotások beszélnek és megdönthetetlen hitet tesznek arról, hogy a magyar sajtó nemzeti hivatásának szolgálata tekintetében, a magyar sajtó kultúrértéke tekintetében nincs és nem lehet helye a felekezeti szempontok szerint való megítélésnek. A zsidóvallású magyar újságíróknak nincs okuk restelkedni felekezetükért. Hit és haza nem ellentétes, hanem egymást kiegészítő, szent egységbe forrasztó ideálja volt mindenkor az újságírásnak és bármely templomban imádjuk Istenünket: oltárunkon a magyarság eszményének áldozati lángja ég.

Jelszavak születnek és változnak a változó korszakokkal, de az elfogultság ködrétegein keresztül végül is áttör az igazság naptüze, amelynek sugaraiból glória fonódik mindazoknak emléke köré, — akik bármely felekezetben születve is — a haza, az emberiség és a kultúra örök eszményeit tehetséges, tiszta és bátor tollal eredményesen szolgálták.

(Előadás a Magyar Zsidó Szabadegyetemen 1938)

A ZSIDÓTÖRVÉNY

KÓBOR TAMÁS.

Méltóságos Asszonyom!

Ezer köszönet és alázatos kézcsók a telefonkorholásáért és bocsánat, hogy ugyancsak telefonon ígéretet tettem megjavulásomra, noha már tudtam, hogy nem fogok megjavulni. És e képmutatásomért is. Hát észrevette? — kérdeztem, holott tudtam, hogy észrevette. És megharagudott? Noha láttam kínos feszengését a kegyelmes úrral az oldalán: jaj! És nem tudott másképp megmenekülni — nagyon mélyen lehajtotta fejét és nagyon belehevült a mondókába, mellyel a kegyelmes úr figyelmét minden mástól el akarta téríteni arra az esetre, ha köszöntem volna.

Hogy ne érezzen okot a védekezésre és tagadásra, hadd bocsássam előre: nem Maga az egyetlen, aki ebben a kínos helyzetben oly szeretetreméltóan feszeng. Nemcsak az én ismerőseim és barátaim körére értem ezt, hanem úgyszólván az egész magyar, különösen az egész pesti társadalomra. Én ezen az alapon írom meg Magának, hogy ígéretemet tudva szegem meg és adom értésére mindenkinek, aki jó hozzám, hogy ezentúl csak négy szemközt fogom ismerni és a nyilvánosság előtt csak abban az esetben, ha erre külön felbátorítást kapok.

Nem szerénységből teszem, még kevésbé gögből, hanem embertársaimra való tekintettel és szeretettel azok iránt, akik barátságukkal megajándékoztak. Főképpen pedig igazságérzetből. Egészen más világban ajándékoztak meg barátságukkal, mint amelyben szavukon fognam őket. Glattfelder püspök idézte a közkeletű mondást, hogy mindenkinek van egy zsidója, akit kivételnek tart. Nem jelenti, hogy minden zsidónak is van valakije, aki annak tartja. Sokezernek egy sincs, sokszáznak tíz is. Nekem pedig még ennél is több. Illik-e ezeknek kellemetlenkedni, kínos helyzetbe hozni a zsidóhoz való barátságuk révén, egy világban, amelyben nemcsak zsidónak, hanem zsidónak barátja lenni is hátrányos? Ez a mondás valamikor annak a bizonyos egy zsidónak fölmentést jelentett, ma csak megtagadást. Megtagadást önvédelemből, mely mindig jogos és a lelkipurdalásig menő rossz érzést, melyet az egyik elvisel, a másik azonban le akar rázni és haraggal fordul az ellen, aki miatt ránehezedik.

A minap egy öreg barátommal találkoztam, aki elsőosztályos gimnazista unokáját vitte kézenfogva. Megállított a régi barátsággal, megölelt, aztán hátba vágta a fiút: na tudod-e, kit látsz magad előtt? A fiú riadt szemmel meredt rám és mintha kötelet kellene széttépnie, oly nehezen nyúlt felém illedelmes keze, melyet észre nem vettem. Öreg barátom sem volt vak, fületövéig elpirult, zavartan nézett rám, egyet rántott a gyereken, aki megütközött csodálkozással meredt rám. Zsidó! — láttam szemében és nagypapának szinte bűnösség érzete tükröződött az övében. Lehetett meg nem sajnálni? Szabad-e ebben a kínos helyzetben meghagyni, bármikor ebbe a helyzetbe újra hozni? Meggyőződéses antiszemita lett belőle — talán már egy éve — az unoka egyebet sem szív magába, mint zsidógyűlöletet. Én kivétel volnék. Megéri-e nekem, hogy hivatalában, kamarájában, társaságában megütközzenek rajta és rossz magyar gyanújába keveredjék?

Magának, méltóságos asszonyom, bizonyára rosszul esett, hogy nevenapján tizenegy esztendőn át törzsvendég voltam, a tizenkettediken már nem ünnepelte meg ezt a napot, nehogy zsidó barátait megbántsa, az idén pedig a tizenharmadik esztendőben már megülte e barátok nélkül a névnapot. Nagyon finom, tapintatos átmenet volt — a többiekre tekintve, én velem szeretett volna kivételt tenni, de nem tehettem a többi vendégre való tekintetből, akik vegyesnek érezték volna a társaságot és elvégre a vendégek jóérzése a háziasszonynak a gondja. Éreztem hangja melegségében a hálát és megkönnyebbülést, mikor ezúttal én jelentettem influenzát, még mielőtt meghívásra, vagy meg nem hívásra sor kerülhetett. Természetes, hogy betegen megkaptam a meghívást, melyet egészségesen nem kaptam volna meg. Miniszteri tanácsos felesége, keresztény házak orvosa a húga férje, szélsőjobboldali képviselőné a sógornője — nem több-e, mint szép, ha még mindig úgy tesz, mintha semmi sem változott volna?

És tudom, hogy együtt zsidózik a többivel és tudom, hogy hozzám való barátsága változatlanul a régi. Kivétel volnék? Tudom, hogy nem. Hogy csak akkor szidja versenyt a zsidókat, ha a többiekkel van, amellet nem érti és szenved tőle. Dehát mit tehetne egyebet? Tartani kell a többivel s míg együtt van velük, nem is esik nehezére.

Ne essék nehezére. Azt hiszi, hogy hűtlen önmagához és ámitja társait. Drága méltóságos asszonyom, akit eddig bizalmasan keresztneven szólíthattam és ma is jobban esnék, ha megtenném, nem tudhatja, hogy hány hasonló helyzetű, tiszta származásúnkkal van egy társaságban. Hány szerelmi regénynek szakadt hirtelen vége, mert a leány zsidó, a fiú pedig keresztény, hány keresztény fiú hagyja el menyasszonyát, noha sír utána a lelke, hány család bomlik széjjel, mert vegyesházasság és politika nélkül sírig tartana. Hány gyermektragédia zokog hangtalanul vagy kifakadva a

zsidó pajtás miatt, akivel nem szabad tovább barátkoznia és számarányon és zsidónak tekintendően kívül hány véres sebet ejtenek a legjobb leánypajtások a zsidó pajtáson, akinek átmenet és magyarázat nélkül háttfordítanak, üdvözlését nem veszik tudomásul és még azokkal is megszakítják a barátságot, akik nem járnak el hasonlóképen.

Azt pedig nálamnál is jobban tudja, hogy a Maguk teljesen zsidómentés társaságában öt percig sem lehetnek anélkül, hogy a zsidókérdés ne kerüljön sorra csakúgy, mint a tiszta zsidók társaságában. Ezeknek a bőréről és leikéről van szó, ott természetes. De a keresztény társaság teljesen bombamentes biztonságában miért nem tudnak másról beszélni? Miért szívja egyik a másik szavából a mézet, hallván ezt a zsidó gyalázatosságot, azt a faji terheltséget, amazz a kereszténygyűlöletet, az uzsorát, mellyel vagyonát szerezte. Azt az utálatos piszkot, mely a szegény zsidóból bűzlik. Valami szorong bennük, valami hiányérzet — szükségük van adatokra, melyek fűtsék azt a gyűlöletet és megvetést, mely már készen van, de fűtőanyagra szorul, hogy le ne lohadjon és igazolásra önnönmaga bírói lelkiismereti színe előtt.

De társaságon kívül, idegenek között! Maga, drága méltóságos asszonyom, autón jár, én autóbuzson. Látnok felszállni öreget, fiatal, férfit és hölgyet. Mit kémlelnek egymáson? Mit vizsgálnak, mikor valaki mellé ülnek? Ezer gond és baj, életviszonyok velejárója dolgozik bennük, az útjuk célja, teendők elvégzése fel van jegyezve és azzal az önkéntelenséggel, mellyel a fiú felhúzta nadrágja szárát, a hölgy pedig a púderpamacst veszi elő és kis tükrében vizsgálja arcát, átsuhan rajtuk a találós kérdés: zsidó, vagy nem? És figyelik, katolikus templom előtt hányán vetnek keresztet, billentenek kalapot. A többi gyanakodva nézi egymást: zsidó, vagy protestáns? Hány gyilkos párbajt vívnak egymásba kapcsolódó férfiszemek — az egyik töltött

gyűlöletet és felháborodást lő a másokra, hogy az is itt ülhet, ő meg kénytelen ezt eltűrni, a másik remegő daccal lő vissza és igen, ezt el kell tűrnöd! Én nem párbajozom, nyugodtan és kifejezéstelenül nézek vissza, mintha farkasszemet játszanánk és majd minden esetben a másik fordítja el tekintetét. Maga nem látja szinte a megalázottságnak dühét az asszonyszemben, mikor gőgösen félrehúzódik, hogy a belül ülőnek helyet engedjen a leszálláskor és a tüntető undort, mellyel elhúzódik, nehogy a zsidó utas a ruhájához érjen.

Maga színházban is páholyban ül és nem látja, hogyan nézik egymást a szomszédok, zsidó-e vagy nem. Vendéglőbe lépve, asztal után kémlelnek, melynek szomszédságában nem ül zsidó. De arról Maga is tud, micsoda gyötrelmes olyan származásról tudni, melyről hallgatagon mindenki tud, vagy rettegni, hogy mindenki meg talál tudni. A fájó haragról, mely a gyermekekből szüleik ellen fordul, miért tették velük, hogy nem tiszta származásúak. És az örökös gyanakvás, rettegés a legtisztábbaknál, hátha mégsem olyan tiszták?

Zsidó tragédiák? Számkivetettségem és megvetettségem elefántcsonttornyából látom a zsidókérdésben a keresztény társadalom gyötrelmes betegségét. A vakon gyűlölő szenved a gyűlöletétől, az ingadozó küszködik, az alkalmazkodó idegzete felőrlődik. A mocsárszárítók maláriája ez — úgy-e stílszerű hasonlat? — az uralmon lévők lázállapota, mely ellen nincs orvosság. Minél teljesebb a győzelem, annál zaklatóbb a betegség. Én a magam körében könnyíteni akarom elviselését. Minden barátomat feloldozom a barátság kötelezettségei alól. Talán magamat sem akarom kitenni megalázásnak, mely egy nem viszonzott, egy kelletlenül fogadott köszönéssel jár, de biztos vagyok benne, hogy a másikat nem akarom kitenni, hogy gőgös legyen velem szemben, hogy kezet szorítson velem illemből, kockázatot vállalva. Én Magának méltóságos asszonyom a régi barátságból, változatlan hódolatom mellett nem

fogok köszönni, meg sem fogom látni és Örökké hálás leszek érte, ha úgy tesz, mintha ez bántaná.

(Újság, 1939. április hó 23.)

VÁZSONYI JÁNOS:

Vádlott vagyok....

Vádlott vagyok. Vállalnom kell a vádlott szerepét, de az a kívánságom és az a kérésem, hogy ne ítélkezzenek felettem olyanok, akik a Nemzeti Tanácsnak tagjai voltak, vagy a különböző nemzeti tanácsok előtt esküt tettek, akik népbiztosok titkárai voltak, vagy termelőbiztosok a kommunizmus idején. Jó lenne egy kis általános igazoltatás a magyar közéletben úgy a Házon belül, mint a Házon kívül. A zsidó képviselők soha, amióta a magyar parlament fennáll, nem destruáltak, nem voltak forradalmárok. Horn Ede, Wahrmann Mór, Fáik Miksa utcát kaptak Budapesten. Heltai Ferenc Tisza István gróf bizalmából lett főpolgármestere Budapestnek. Ki volt a forradalmár és hatalmi túltengő, ki volt az, aki ne a magyarságért dolgozott volna? Talán Vészi József, Bakonyi Samu, Mezei Mór, Szatmári, Visontai, Kelemen Samu, Rosenberg Gyula, a delegáció előadója, Nemes Zsigmond, Wolfner Tivadar, Farkas Pál, Neumann Ármin, Vadász Lipót? Hol és mit vétett Leitner Adolf, Rajk Aladár, Pető Sándor vagy Baracs Marcell, az ellenforradalom egyik elismert harcosa és kitűnősége? E Háznak, az e ciklusban együtt ülő Háznak Sándor Pál volt a korelnöke és mi, akik itt ülünk még, talán mi vagyunk az első számú közellenségek, mi vagyunk a destruktívak és a forradalmárok?

Nem akarok ez alkalommal külön szólni apámról. Vázsonyi Vilmosról. T. Ház! Ha róla szólok, akkor csak sajnálatos, hogy azt kell mondanom nekem, mint Vázsonyi Vilmos fiának, hogy boldog vagyok, hogy mind-

ezt már nem kell látnia és átélnie, nem kell csalódnia sok egykori barátjában, vagy gyenge lelki alkatú egykori hívében.

(Parlamenti beszéd, 1939. március.)

BUDAY-GOLDBERGER LEÓ:

Mi a bűnöm?

Mi a bűnöm? kérdezem és ha a magam példáját mutatom fel bizonyítékként, nem azért teszem, hogy a magam számára követeljek kivételes megítélést, hanem mert ez a példa a magyar zsidóság túlnyomó részének parabolája. Mi a bűnöm? kérdezem újra meg újra. Talán az, hogy egyik ősöm százötvennégy év előtt egy kis kékfestőműhelyt alapított Óbudán, s ahogyan ezt a kis kékfestőt örökül hagyta fiainak, nem a vagyont, hanem az alkotó munka szorgalmas szeretetét adták át erkölcsi parancsként a következő nemzedékek leszármazottjaiknak. Mit vétettünk azzal, hogy — a történelem által kijelölt és nem „megszállott“ tevékenységi területen — az ilyen és hasonló kis műhelyek hozzájárultak a magyar ipar, magyar munkaalkalom és kenyér és a nemzeti vagyon keletkezéséhez? S mit vétettek főként azok, akik évszázadok, vagy évtizedek alatt ugyanilyen szorgalmasan dolgoztak, de az utódok csak azt a kis egzisztenciát tudták felépíteni maguknak, amelyet a törvény most veszélyeztet.

(Felsőházi beszéd 1938 május.)

LÁNG LAJOS:

A szentistváni gondolat feladása

Amikor a magyar zsidóságot el akarják űzni a gazdasági élet színpadáról, akkor ez nem a zsidó felekezetnek, nem a zsidó fajnak a sérelme, hanem az ország

egyetemes érdekét érintő kísérlet. Amikor a zsidókat át akarják állítani más politikai és életpályákra, ez nem egy népcsoport megszegyenyítése, hanem a szent-istváni gondolatnak feladása és elejtése is. Ügy hiszem, hogy a nagy nemzeti összefogás szent eszméjéhez nem az az út vezet, hogy évszázadok óta itt élő magyar zsidókat, akik csak magyarul beszélnek, akik csak asszimilálódni akarnak, megfosszanak régi törvényes jogaitól.

Teljesen lehetetlen állapot ez. A magyar zsidó sohasem fogja magát másnak vallani, mint magyarnak, a magyar zsidóban örökké él az országhoz való tartozandóság szent érzése. A magyar zsidót nem lehet megfosztani attól a hitétől, hogy neki joga van magyarnak lenni, magyarnak maradni. És bárhová kergessen bennünket a sors, akár gettóba, akár száműzetésbe, bennünk örökké élni fog az a meggyőződés, hogy mi örökké magyarok óhajtunk maradni. Ezt a hitet tőlünk nem lehet elvenni semmiféle emberi erővel, mert megvan írva, hogy egy hit sohasem hal meg, amíg egyetlen ember él, aki ezért a hitért meghalni hajlandó.

(Beszéd a Pesti Izraelita Hitközség tiltakozó gyűlésén, 1939. január.)

GÁL JENŐ;

Nem adjuk fel a küzdelmet!

Eddig nem volt olyan magyar törvény, mely megkülönböztet bennünket a hitünk miatt, vagy a származásunk miatt. Mindegy, hogy hogy nevezik: faj vagy felekezet, a megkülönböztetés immár törvény. Tiszteletben tartjuk. Engedelmeskedünk. Mert mindent érinthet ez a törvényes akarat, csak egyet nem: magyar hazaszeretetünket. Sőt, ne lássék közhelynek, fokozza bennünk mindazt, amit szent örökségként hagytak ránk Löw Lipót, Mezei Mór, Goldziher Ignác, Szabolcsi

Miksa, Vázsonyi Vilmos és ki tudná felsorolni, hogy mennyien még. De már ne is hivatkozzunk rájuk. Még se értenek bennünket azok, akiknek tisztalátását elhomályosítja a pártos szenvedély. És azokat se emlegetjük, akik együtt estek el a becsület mezején keresztény bajtársaikkal s közös sírban nyugszanak a Piave medrében, avagy Wolhynia mezőin. Az elvakultak még hivatkozásnak veszik, ha gyászoló szülők azzal törlik le könnyeiket, hogy a magyar földért adták oda életüket: dicsértessék az Örökkévaló ...

*

Magyar Izrael, új küzdelem korszaka szakadt reánk. *Mától kezdve az a cél: alkotmányos úton küzdeni azért, hogy az 1938:XV. t. c.-et a, törvényhozás változtassa meg.* Ahogyan nem adtuk fel és nem adjuk fel a küzdelmet, hogy alkotmányos úton vegyék le rólunk a numerus clausus keservét, most minden erőnkkel, tudásunkkal, magyarságunkkal hirdessük meg: *nem nyugszunk addig, míg a „zsidótörvény“ alkotmányos úton meg nem szűnik!* Ha majd megértik és megérik, hogy nincs ennek a megcsúfolt zsidó nemzedéknek és az elkövetkezendőknek sem egyetlen csepp vére se és agyának egyetlen sejtje se, amely ne volna magyar, akkor majd nem tévesztenek össze bennünket idegen világokkal és nem mondják rólunk, hogy a közös imádság árthat törhetetlen állampolgársági hűségünknek!

(Egyenlőség, 1938. június 2.)

PINTÉR MIKSA:

Hitet hirdetek!

Hitet hirdetek és nyugalmat Izrael népének. A mi szenvedésünk örök, csak a szenvedés arányai váltakoztak korok és emberek szerint. De a korok suhanó másodpercek, az emberek porladó porszemek az örökkévaló hatalmához. Élünk mi tehát a mi szent vallásunk

parancsolatai szerint és ha elparancsolnak bennünket a hívságos földi Örömöktől, meneküljünk a szent égi örömök varázslatos birodalmába, meneküljünk a hit útjaira, amelyek nem céltalanul kanyarognak, hanem elvezetnek az Isten trónusához.

(Országos Egyetértés, 1938. május 13.)

MUNKÁCSI ERNŐ.

Új lelket!

Ezekben a nehéz órákban szülessen meg a magyar zsidóság új lelke! Olyan szellem, amely méltó őseinkhez, akiknek tisztessége, munkája és kultúrája minket az egyenjogúságra érdemessé tett és amely erős, öntudatos és kitartó ahhoz, hogy egyenlő polgári jogállásunk tradícióit egy jobb kor számára megőrizze. A történeti idők végtelen gyorsasággal formálódnak és alkotnak. Amire évtizedek kitartó munkája képtelen volt, az most napok alatt megszülethetik. Már látom jeleit is ennek. Akik eddig semleges, dermedt közönnyel mentek el mellettünk, — most érzik és tudják, hogy nincs más közület, ahol otthonra találnak, csak hitközségeinkben.

Olvastuk, hogy néhány nappal ezelőtt Németországban megszüntették a zsidó hitközségek közjogi jellegét és azokat közönséges egyesületek szintjére süllyesztették. Mi — hála Istennek — nem tartunk itt és hiszem, hogy sohasem fogunk ott tartani. De láthatjuk, hogy mi védőbástyánk, erősségünk hitközségeink, amelyekben meghúzódva, a vihar elől menedéket találunk. Ezzé válhatnak hitközségeink — ha akarjátok!

(Egyenlőség, 1938. április 17.)

FÁBIÁN BÉLA:**Emberhiány!**

Mikor a zsidótörvényt előkészítő politikai ágyúzás megkezdődött, az egész világon a legfeleslegesebb volt az ember. Nálunk is a hivatalokat, a munkahelyeket emberek százezrei ostromolták, kevés volt a munka és sok az ember.

Olyan nagy volt az embereknek a konkurenciája, hogy azok, akik a munkát adták, válogathattak bennük és nem fizették meg őket. Az emberek folyton redukálták igényeiket, az egész világon a munkanélküliek tömegeinek rohamától rengtek a munka várai.

Ebben a világhangulatban keletkeztek a zsidói: elleni intézkedések.

Magyarországon az emberfelesleg korszaka teremtette meg az első zsidótörvényt.

Magyarországon az emberfelesleg korszaka hozta létre a II. zsidótörvényt.

Magyarországon az emberhiány korszakában adták ki a II. zsidótörvény végrehajtási utasítását.

Azon a napon, amikor a II. zsidótörvény végrehajtási utasítása megjelent, egy hirdetést láttam az egyik déli lapban, nem apróhirdetést, nagy hirdetést, amely szőrmemunkásokat keres Norvégia részére. Más hirdetésben mérnököket, technikai tisztviselőket, cipőfelsőrész készítőket, bőrvágókat keresnek a különböző idegen országok vállalatai, amelyek ma az emberfelesleg korszaka után egy fél esztendővel rettenetes betegségben szenvednek: emberhiányban.

Szakemberhiányban.

De vannak olyan országok is, ahol már nemcsak a szakemberek hiányzanak, hanem a legnagyobb hiány van mezőgazdasági munkásokban és közönséges nap-számosokban is.

Van egy francia mondás: az embernek csak sokáig kell élnie, hogy megérhesse mindennek az ellenkezőjét. Ebben a korban, amelyben mi élünk, nem is kell az embernek olyan sokáig élni ahhoz, hogy megérje mindennek az ellenkezőjét. Néha elég két év, egy év, talán hat hónap, vagy három hónap is.

Azt hiszem, hogy igen hamar, igen érdekes változásokat fogunk megélni.

Mert meggyőződésem, hogy ma is igaz: *Suprema lex salus rei publicae*.

Ez olyan törvény, amely a zsidótörvénynél és a végrehajtási utasításnál is százszor erősebb.

(A Magyar Zsidók Lapja 1939. aug. 24.)

A FELSZABADULT FELVIDÉK ÉS KÁRPÁTALJA

HEVESI SIMON:

A közeli viszontlátás...

Kassa. Papi működésem első szintere. Megindult lélekkel, csöndes, merengő, fájdalommal emlékszem vissza közel négy évtized előtti időkre, a magyar műveltség emporiumára, a kassai iskolákra, a Kazinczy Ferenc emlékét őrző irodalmi társaságra és folyóiratára, az Északmagyarországi Minervára, a Magyar Kultúra jeles munkásaira és kiválóságaira, akikké! együtt dolgoztam, Kassa város erős magyarérmű lakosságára, mely olyannyira kuruc szellemű volt, hogy csak ellenzéki képviselőre adta le szavazatát, azután azt kellett hallanom, hogy a magyar szó kiszorult a hivatalokból, az iskolákból, a közgyűlési termekből, az utcai cégtáblákról és jelzésekről Kassa városában.

És azután valami szóval ki nem fejezhető méla szomorúság fátyolozta be gyász fátyollal lelkem hár laborjait, amikor azokról bánat és fájdalom csöndes lírája szakadt. Így zokoghattak Izrael gyermekeinek lantjain a hurok, mikor síró fűzfák ágaira függesztettek hárfáikat, mert nem akarták dalolni Cion dalát zordon idegenben.

Hát a Csermely-patak csobogása már nem kísérheti

ütemével — a magyar nyelv ritmusát, a Bankó bércze nem susoghatja erdős lombjaival a magyar nyelv zenéjét, a Hernád, Bársonyos, Bodva folyó hullámai nem ringathatják habjaik zsongásával a magyar jövőendő édes bölcsődalát, a Béla, Hilyó, Aranyidka, Jászó, Régée, Szalánc, Boldogkő magyar hegyormai nem erősíthetik acélossá visszazengésükkel a magyar nyelv ércszavát, a füzéri, bodokói, kékedi, abaujvári várromok nem regélhetik magyar nyelven tovább ábrándrepkénnyel körülfont, emlékborosstyánnal koszorúzott andalító múltjukat, a ránk-herlányi sustorgó időszaki hőforrás nem mesélhet többé magyar szóval elmúlt idők bübájáról; vájjon Apáthi, Hosszuszer, Rozgony, Rövidszer, megtagadják magyar múltjukat, a kassai Dóm, melynek építését Mátyás király fejezte be, letagadhatja-e zengő történetét, Kassa város címere, melyben mindig benne volt a négy folyó, megszakíthatja közösségét a magyar ősfolyókkal, a szántóföldek, melyeken Fáyak, Csákyak, Perényiek, Károlyiak, Radványiak, Szirmayak, Szentimreyek, Pukyak, Barcsayak, Kazhiczyak, Forgáchok, Báस्थ्यak, Péchyek, Bornemisziák, Andrássyak gazdálkodtak, ugaraivá legyenek a magyar nyelvnek, a vármegye, melynek erős várát még Aba Sámuel magyar király építtette és Kassa városa, ahol Rákóczi hamvai pihentek, ahol Bethlen Gábor 1619-ben és Thököly 1682-ben tartott nagy magyar országgyűlést, ne halljon többé magyar szót, hanem a magyar nyelv temetője?

Ezt nem akarhatta az Isten és nem akarhatta az ember!

Most vége ennek a rossz álomnak. Itt a nagy pillanat, a feltámadás perce. Szívünk lírája imádságba olvad. Jönni kellett és eljött a jobb kor! Bízó hittel forduljunk Istenhez! Virrad már Kassa felett: Testvérek, imádkozzunk!

(Egyenlőség, 1938. október 6.)

STERN SAMU:**Hiszünk és bízunk!**

Köszöntjük az ősi magyar hazához visszatért magyar Felvidéket és küldjük hódolatteljes hálánkat Magyarország Kormányzójához, nagybányai vitéz Horthy Miklós őfőméltóságához, akinek katonai és államférfíúi erényekben bővelkedő, bölcs országglása az igazság erejével hozta meg számunkra a magyar Felvidéken a magyar Hiszekegy megvalósulását, úgy hogy ezentúl még hívőbb hittel hirdetjük és várjuk a magyar igazság teljességének fel nem tartóztatható és minden álmunkat mielőbb valóra váltó, diadalmas beteljesülését.

Öt éve most, 1933 október 22-én, ott álltam a fővárosi Vigadó dobogóján, a Reviziós Liga nagygyűlésén s a fájdalom, a keserűség kért szót akkor az én felszólalásomban is, amikor tiltakozást emeltem az ellen a jogfosztás ellen, amely a cseh uralom alatt tespedő városokban magyar testvéreinket érte.

És biztató szózáttal fordultam a Felvidéken szén védő magyar zsidó testvéreinkhez: — ne féljenek, tartanak ki bátran magyarságuk mellett, nincsenek egyedül és nem maradnak ezentúl sem elhagyatva, velük leszünk mi és velük az örök igazság halhatatlan, szent joga, felvirrad még a magyar nap: újra szabad lesz Kassán, Munkácson, Ungvárott a magyar szó!

Ahogy együtt van lelkileg és szellemileg itt ma az egész magyar zsidóság, úgy egyek vagyunk hazafias érzésben és erkölcsi felfogásban a magyar keresztény társadalommal is, amellyel együtt valljuk a tisztult erkölcsöknek ama megszentelt elveit, amiknek alapja Szentírásunkban van lerakva. Ezeknek a tisztult erkölcsöknek alapján állunk mi és kitagadjuk sorainkból azokat, akik a tiszta erkölcs ősi rendje ellen vétének,

vagy meginognak a haza iránt tartozó rendületlen hűségben.

Adja a Mindenható, hogy a megújhódó, a megnagyobbodó Magyarország megadhassa fiainknak, amit Nagy-Magyarország megadott minékünk: boldogulást, tisztességet és munkát, — munkát annak a szebb, annak a jobb, annak a boldogabb Magyarországnak felépítésére, amelynek igazsága felderült most Komáromtól Munkácsig és amelynek igazsága fel fog virradni mindenütt, ahol ma még Trianon ködje borong a táj fölött.

Hiszünk és bízunk és felajánlva minden áldozat oszágunkat a közért, az idők bármely változásán át változatlanul azok akarunk maradni, akik voltunk: hűséges, dolgos, erkölcsös magyarok.

(Az *OMIKE* ünnepélyén a *Felvidék* visszatolatása alkalmából.)

KISS ARNOLD:

Himnusz a templomban...

A templomban zengve száll a Himnusz, Novemberi szombat, délelőtt tíz óra s odakünn fölzúgnak az ünnepi öröm mámoros harangjai — szószéken állok, melyen magyar örömet, magyar boldogságot hirdetek: Komárom, Kassa, Ungvár nevei, mint egy szent zsolozsma, angyal-trombitákon ég felé szálló akkordjai betöltik zengésükkel az Isten házát.

És látom és könnyek homályába borul a szemem, látom: az élet viharától megtépett férfiak, férjeik és gyermekeik sorsáért remegő asszonyok, az élet záró kapujánál álló öregek és a kicsiny iskolás gyermekek, fiúk és leánykák szemeiben könny ragyog és könnyek peregnék végig öreg, barázdás arcokon és ifjú halvány arcokon és ti, akik féllábbal már a sír küszöbén, ti vének és ti zokogó férfiak és asszonyok, ti ártatlan, bol-

dog s meghatott öröm pírjától kigyulladt arcú, könnyező gyermekeim! Édes testvéreim, ti édes magyar testvéreim! Igen, így imádjátok, szeretitek ezt a szent földet, ahol a bölcsőtök ringott s ahol az apáitok, az anyáitok pihennek halottas álommal...

Komáromi zsidók! Kassai zsidók! Rozsnyói és ungvári zsidók! Tudom, magyarok mertetek lenni. Ttngváron, amikor a magyar nyelv diadalát hoztátok el e hűségtekkel a cseh ostor suhintásai közben, s te szegény felvidéki zsidó tanító, aki holtan estél össze az iskolában, amikor a gyermekeknek idegen néven kellett magyar városodat nevezned, s te rajongó komáromi ifjú zsidó pap, aki magyar honszerelmet hirdettél a templomodban börtön rácsai előtt állva — tudom, szemetek könnypatakja el nem áll, amikor vitéz katonáink magyar lobogót hoznak városaitokba ... zsidó testvérek, édes magyar testvéreim!

Így sírt egykoron a halott édesanyám, amikor a magyar délvidéken megszálló csapatok vonultak be a városába, így sírt, de keserűen, akkor gyászban, sűrű sötétben — oh milyen boldog könnyekkel zokogna most, ha ezt a diadalnapot megérte volna.

És te, édesapám, öreg zsidó pap, aki félévszázadon át magyar ígét, magyar honszerelmet prédikáltál — s holtbeteg lett a szegény öreg szíved, amikor működésed színhelye, a te városod idegen uralom alá került, nem élted túl a te nagy könnyes magyar fájdalmadat — tudom, ha élnél, ma boldogságod könnyeitől újra fiatal lenne a szíved — halott édesapám, halott édesanyám, a könnyek nem hazudnak ...

Édes magyar testvéreim, akik zsidó hitetek szentségével szeretitek ezt a drága földet — a szememből könny pereg, ha látom a könnyeitek, veletek sírok boldogságomban a magyar diadalok napján.

(Egyenlőség, 1938. nov. 10.)

HERCZ IGNÁC:**Büszkén merem vallani...**

Büszkén merem vallani, hogy Kassán és a volt Szlovenszkó minden nevezetesebb helyén hitiestvéreim az arány számnál sokkal magasabb arányban vették ki részüket a politikai, kultúr- és társadalmi megnyilatkozásokban, amelyek a magyar közszellem fenntartására szolgáltak.

Tipikus zsidó helyeken, például Munkácson, a magyarság képtelen lett volna kisebbségi nyelvi jogot kivívni, hogyha a pajeszos, szakállas zsidók tömegesen nem támogatták volna a magyarságot és kockázatok, büntetések elviselése mellett is nem szaporították volna a magyar nemzetiség hivatalos létszámát.

A csehszlovák kormányzat és fizetett sajtója állandóan napirenden tartotta a kérdést, a mostani etnikai viták során rögeszmeként hirdette rádiója útján, hogy Magyarország területi nagyobbodását semmiféle becsületes magyar keresztény nem követeli, hanem az egész manővert csak a zsidók csinálják.

Ez a rögeszme hangosan nyilvánul Szlovákia közéletében még ma is és ez az oka annak, hogy a köztük élő zsidókat hihetetlen módon kiüldözik az országukból!

(Egyenlőség, 1938. nov. 17.)

KENÉZ KURLÁNDER EDE:**Újra tanuljuk a geográfiát**

Lélekemelő újonnan megtanulni a geográfiát és a közjogot, amilyen keserves volt Trianon után sutba dobni állam jogi ismereteinket. Midőn elvesztettük a háborút és vae victis felkiáltással megvonták a trianoni határokat, Párkány és Pozsony között a Dunába kellett dobni mindazt, amit tanultunk...

Lassan bár, de tovább örölt a történelem malma és most visszakapjuk, illetve vissza kell kapnunk a magyarlakta területeket feltétlenül és kardcsapás nélkül... Újra és ismét elő kell vennünk régi tankönyveinket, régi geográfiákat, de most szívesen és lelkesen tanulunk ...

(Szombat, 1938. október hó 19.)

EPPLER SÁNDOR:

Magyar zsidó iskolákat a Kárpátalja vidékére!

A közelmúltban bejártam a Kárpátalja vidékét. Ma is lelkemben élnek azok a megdöbbenő képek, amelyek ott elem tárultak. Nem egyszer megrezdül bennem a segíteniakarás új meg új vágya, amikor visszaemlékezem arra a leírhatatlan zsidó nyomorra, arra a kétségbeejtő nincstelennégre, mellyel ott találkoztam. Sápadt, vértelen gyermekarcok jelennek meg előttem, elcsigázott, fejletlen ifjakat látok, amint az utcán lézengenek, vagy tétlenül ülnek az apró házak kis padkáin. A szemekből hiányzik a nyugalom, amely a nevelés és oktatás ajándékaképpen szokott fölcsillanni. Gyermek és ifjak százai és százai nőnek itt fel és nem kapnak megfelelő nevelést, nem kapnak céltudatos oktatást.

Ezekben a falvakban kb. 70—75.000 zsidó él. A zsidó lakosság tehát nagyon sűrű. Aránylag egészen kis területen, egész kis községekben nagy tömegben él összezúfoltan a zsidóság. Ennek ellenére sehol nincs egyetlen zsidó iskola sem. Egyes helyeken vannak héber iskolák (chéderek), sok helyen azonban még ez sincs. Amikor így eltölt annak a látott nagy nyomornak képe, erősödik bennem a segítség akarata, nem tudok szabadulni attól, hogy a nyomor és az iskolák hiányának nagy összefüggését és következményét lássam. Segíteni kell és a segítségnek a gyermekek felkarolásából kell kiindulnia. A gyermekeket kell megmenteni attól, hogy mindenfajta megfelelő felekezeti nevelés nélkül a tétlenségbe, a tunyaságba zuhanjanak.

A magyar zsidó nevelés munkájának már egészen a gyermekkorban kell elkezdődnie a legalsó fokú iskolában, mert az iskola jelentette mindig a mentsvárat a zsidóság életében. Gondoljunk csak a zsidóság történelmének talán legválságosabb napjaira, a diaszpóra történelmi megpecsételésének időpontjára, akkor valósult meg Jabné, ami nemcsak iskolát jelent, hanem inegmentője, fenntartója, vigasztalója és erősítője is a zsidóságnak. Jabnéből nemcsak kultúra áradt ki, hanem civilizáció is. A kárpátaljai iskolákban is nemcsak a pedagógia célkitűzéseinek megoldását látjuk, hanem a nyomor ellenszereinek forrását is.

Emellett a magyar nemzeti ügy szolgálatát is látjuk ezekben az iskolákban. Nem ismeretlen, hogy a cseh megszállás alatt a Felvidéken a zsidók tartottak ki leginkább a magyar oktatás mellett: számos helyen mindvégig megtartották zsidó iskoláikban a tanítás nyelvül a magyart. Gondoljuk el, milyen nagy jelentőségük lehet magyar szempontból is ezeknek a felekezeti iskoláknak a Kárpátalján, amely részben nemzeti vidék.

Nagyon jól tudjuk, milyen nehéz a kérdés és tisztában vagyunk azzal, milyen akadályok tornyosulnak a megvalósítás elé: a maga teljességében ismerjük a magyar zsidóság mai súlyos helyzetét. Pillanatnyilag arra is gondolunk, talán nem a legelsőrendűbb feladat a mai viszonyok között a kárpátaljai iskolák kérdése. Ha azonban mélyére nézünk a kérdésnek, úgy azt érezzük, hogy éppen a mai súlyos viszonyok között és éppen a kárpátaljai nyomor miatt, ami végeredményben része a magyar zsidóság mai problémáinak; kötelességünk szorgalmazni a megoldást. Éppen a célnak érdekében és az elmondottak alapján ezeknek az iskoláknak izig-vérig magyar szelleműeknek kell lenniök és zsidó szempontból a legszigorúbb konzervatív szelleműeknek. Ebből kell kiindulnunk, amikor a megoldást keressük, mert más, nem konzervatív iskoláknak nem lesz létjogosultságuk.

Gondoljuk el, milyen magyarok és milyen zsidók lesznek ezek a gyermekek, ha felnőnek!

... Amikor megjelennek a napi munkánk után az estének árnyai és eltölti lelkünket a magyar zsidóság-jelenének súlyos helyzete és jövőjének gondja, egy-egy nap sok-sok küzdelme után feltűnnek előttünk a kárpátaljai szomorú gyermekarcok. Ilyenkor elhatalmasodik bennünk a „nemlét iszonya“; nem akarunk látni a jelen elesettségéből továbbzuhanást, nem akarjuk elhinni, hogy azokon a gyermekarcokon nem ülhetnek még az egészség és öröm piros rózsái, megtelik szívünk újra meg újra a jövő munkálásának vágyával... Ott fent északon, a messze végeken hadd épüljenek őrtornyok, amelyek vigyázzák a magyar zsidóság sorsát. Ezek az őrtornyok az új iskolák lesznek, ahová apró gyermekek járnak és megtanulják a megerősödést s hitet zsidóságunkban és magyarságunkban. Ma még csak elgondolás képei ezek, de mi hisszük, hogy akarattal, összefogással nem maradnak merő ábrándnak, hanem valóság lesz belőlük!

(A Magyar Zsidók Lapja 1939. oki. 19.)

SZEMERE SAMU:

Szociális segítség

A magukra hagyatott, kimondhatatlanul szegény kárpátaljai hitközségekben az iskola többet jelent, mint egyszerűen nevelő-tanító intézményt. Egyben nagy szociális segítség is. Annak mondható nemcsak azért, mert a tanító, ha arravaló egyéniség, a felnőtteknek is ügyesbajos dolgaiban tanácsadója és segítője, mint ahogy művelődésüknek is irányítója: hanem azért is, mert a szellemi emelkedés egyúttal a magasabb életszínvonal elérésének egyik feltétele. A mai népiskola, különösen felsőbb osztályaiban nyújtott, gazdasági irányú ismereteivel, biztosabb létalapú foglalkozás felé terelheti a

chéder levegőjéhez szokott nemzedéket. S ennek a nemzedéknek a felekezeti iskola felel meg legjobban, mert itt töretlenül élheti a hagyományokhoz legaprólékosabban ragaszkodó vallási életét. A magyar zsidóság kulturális és szociális missziót teljesít, ha iskolák állításával előmozdítja azt, hogy kárpátaljai testvéreink kiemelkedhessenek az elmaradottságnak és szegénységnek tetet-lelket senyvesztő állapotából és az emberi léthez méltóbb éleformák között élhessenek.

(A Magyar Zsidók Lapja, 1939. november 2.)

BAKONYI LÁSZLÓ:
Ézsajás margójára

*„Megvetett és emberek elhagyottja, fájdalmak em-
 bere és betegség meghittje“*

*„Bizony a mi betegségeinket ő viselte és a mi fáj-
 dalmunkat ő hordozta“*

*„Megismerésével visz igazságra sokakat az igaz, az
 én szolgám és bűneinket ő viseli“*

Ézsajás próféta e megrázó víziójában az Ur szolgálójáról, úgy vélem, ott rejlik a válasz az örökké fájó, nagy kérdésre: miért vonul végig évezredek során a zsidógyűlölet? Miért kell szenvednie a papi népnek, az oltárok és zsoltárok népének, ama hitközösségnek, amely kiválasztatott arra, hogy Sináj és Cion örök ajándékait, az egyetlen Istenség és az egyetlen egyetemes emberiség eszméjét, az emberszeretet és Istenszeretet egybekapcsolódó gondolatát, a könyörületesség szelíd parancsát és a megváltás reményét tovább ajándékozza a világ népének. Miért?

Ha a zsidógyűlöletet meg akarjuk a maga valóságában ismerni, le kell szállnunk az emberi lélek legelrejtettebb öbleinek mélyébe. Az egyes ember és az embertömegek lelkének legmélyén a szeretet mellett ott lappang a gyűlölet is, amelyet ha a vallás és kultúra bilincsekbe vert is, mégis minden pillanatban kész ki-

törni és pedig legelőször azok ellen, akik ezeket a bilyincseket rárakták.

Íme, ezért szenved Izráel, ezért lett „megvetett és emberek elhagyatottja“ és ezért kell szent türelemmel és önmagának folytonos feláldozásával várnia, amíg a próféták által megígért megváltás elkövetkezik, amikor az egységes emberiség szeretetben egyesülni fog az egyetlen Isten eszméjében.

(A Magyar Zsidók Lapja, 1939, január hó 26.)

HAJDÚ MIKLÓS:

Az örök kérdés

Gárdonyi Gézánál olvasom Álmodok című kötetében az örök kérdésnek találó és ugyancsak egyszerű, mégis közvetlen hatású diagnózisát. Ezt mondja a keresztény magyar író: „A zsidósággal szemben azt a hibát követjük el, hogy megköveteljük tőle: ne legyen zsidó/⁴

(Zsellérek vagyunk c. könyvből,)

NÉVMUTATÓ

- ALEXANDER BERNÁT dr. (1850-1927) akadémikus, egyetemi tanár, filozófus, a filozófiai irodalom úttörője Magyarországon.
- ÁGAI ADOLF dr. (1836—1916) író, szerkesztő, a magyar tárcairodalom egyik kezdeményezője, az emancipáció előliarcosa.
- BAKONYI LÁSZLÓ dr- (sz. 1891) ügyvéd, író, a Magyarország. Izr. Orsz. Irodája főtitkára.
- BALLAGI ERNŐ dr. (sz. 1890) ügyvéd, publicista, az Egyenlőség és A Magyar Zsidók Lapja munkatársa.
- BALLAGI (Bloch) MÓR dr. (1815—1891), az Akadémia első zsidóhitű tagja, tagságát héber bibliafordításáért kapta. *A zsidókról* c. röpiratát báró Eötvös felhívására Párisban, 1840-ben írta. Két évvel utóbb kitért.
- RANÓCZI JÓZSEF dr. (1849—1926) akadémikus, egyetemi tanár, filozófus és irodalomtörténész, az Izr. Tanítóképző int. igazgatója.
- BAR ÁCS MARCELL dr. (1865—1934) ügyvéd, szabad-
elvű politikus, orszgy. képviselő. A ludovikások védője a forradalmi törvényszék előtt.
- BTRÓ LAJOS (sz. 1880) író, publicista, a Világ vezércikkírója, jelenleg Londonban filmdramaturg.
- BLAU LAJOS dr. (1861—1936) az Orsz. Rabbiképző intézet igazgatója, a Magyar Zsidó Szemle és Haco-
feh szerkesztője.

- BRÓDY ERNŐ dr. (sz. 1875) ügyvéd, szabadelvű politikus, orszgy. képviselő.
- BRÓDY SÁNDOR (1863—1924) író, szerkesztő, a naturalizmus meghonosítója a magyar irodalomban.
- BRÓDY ZSIGMOND dr. (1840—1906) a Neues Pester Journal főszerkesztője, főrend, filantróp.
- BUDAY-GOLDBERGER LEÓ dr. (sz. 1878) nagyiparos, felsőházi tag, az Orsz. M. Izr. Közművelődési Egyesület elnöke.
- CSERGŐ HUGÓ dr. (sz. 1877) író és költő, a Polgár v. szerkesztője, a fővárosi népjóléti központ v. igazgatója, a Pesti Izr. Hitközség főjegyzője.
- DÉSI GÉZA dr. (sz. 1870) ügyvéd, v. országgy. képvis., a Pesti Izr. Hitk. előjárója, a Szentegylet alelnöke.
- EINHORN (1. Horn.)
- EPPLER SÁNDOR (sz. 1890) a Pesti Izr. Hitk. főtitkára, felekezeti-szociográfiai tanulmányok írója.
- FALK MIKSA (1828—1908) politikus, országgy. képvis., a Pester Lloyd főszerkesztője. Műfordító, németre fordította Kiss Józsefnek a tisztaeszlári események alkalmával írt híres versét: „Az ár ellen“-t.
- FÁBIÁN BÉLA dr. (sz. 1889) politikus, publicista, v. országgy. képvis., a bolsevizmus elleni harc megindítója Magyarországon.
- FARKAS PÁL dr. (1878—1921) író, politikus, v. országgy. képvis., Tisza István egyik belső munkatársa.
- FEHÉR MÁRTON dr. (megh. 1938) nagyváradai ügyvéd, az erdélyi magyar kisebbségi kulturális és politikai mozgalmak előharcosa.
- FELEKY GÉZA dr. (1890—1937) író, publicista, művészettörténész, a Világ főszerkesztője.
- FLEISCHMANN SÁNDOR dr. (1862—1916) ügyvéd, publicista, a Neues Politisches Volksblatt főszerk.
- FÖLDES IMRE (sz. 1881) író, az első irredenta dráma szerzője.
- GÁBOR GYULA dr. (1868—1936) ügyvéd, jogtudós, a Pesti Izr. Hitk. főtitkára.

- GÁL JENŐ dr. (sz. 1872) ügyvéd, politikus, v. országgyűlési képviselő.
- GERŐ ÖDÖN (1863—1939) publicista, regényíró, műkritikus. A Világ v. főszerkesztője.
- GLÜCKSTHAL SAMU dr. (1864—1937) ügyvéd, politikus, a felsőház tagja, Budapest szföv. örökös bizottsági tagja, a Pesti Izr. Hitk. elnökhelyettese.
- HAJDÚ MIKLÓS dr. (sz. 1879) író, a Nap volt főszerk.
- HALMI BÉLA dr. kassai ügyvéd, várospolitikus, a cseh megszállás alatt a magyar párt egyik vezetője.
- HERCZ IGNÁC dr. kassai ügyvéd, hitk. elnök, a cseh megszállás alatt a magyar párt egyik vezetője.
- HEVESI SIMON dr. (sz. 1868) a Pesti Izr. Hitk. vezetőfőrabbi, vallásbölcész, rabbiképző intézeti tanár.
- HORN EDE (1825—1865). Eredeti neve Einhorn Ignác. A szabadságharcban Klapka tábori papja volt, majd emigrált és az emigrációban irodalmi téren agitált a magyar szabadságharc igazáért. Visszérkezése után országgyűlési képviselő és kereskedelmi államtitkár volt.
- IGNOTUS-VEIGELSBERG HUGÓ (sz. 1869) a Nyugat v. főszerkesztője, publicista, az új magyar irodalom vezető esztétikusa és kritikusa.
- KADOSA MARCELL (sz. 1874) ügyvéd, író, publicista.
- KECSKEMÉTI GYÖRGY dr. (sz...) író és publicista, a Pester Lloyd felelős szerkesztője.
- KECSKEMÉTI LIPÓT dr. (1865—1936) nagyváradi főrabbi, egyházi író, a magyar gondolat előharcosa Erdélyben.
- KENÉZ-KURLÁNDER EDE (sz. 1871) ügyvéd, a Szombat szerkesztője.
- KISS ARNOLD dr. (sz. 1869) író, költő, a budai hitk. vezető főrabbi, rabbiképző intézeti tanár.
- KISS JÓZSEF (1843—1921) a legkiválóbb magyar zsidó költő, a Hét szerkesztője. Lapjában jutott először szóhoz a modern magyar irodalom.

- KÓBOR TAMÁS (sz. 1867) író és publicista, az Újság főszerkesztője. Az IMIT felolvasó bizottságának elnöke.
- LÁNG LAJOS dr. (sz. 1885) ügyvéd, várospolitikus, felsőházi tag, a Pesti Izr. Hitk. elöljárója.
- LÖW IMMÁNUEL dr. (sz. 1854) szegedi főrabbi, felsőházi tag, botanikus. Die Flóra dér Juden c. munkája világhírűvé tette a nevét.
- LÖW LIPÓT (Löw Leopold) (1811—1875) a szabadságharc tábori papja, nagykanizsai, pápai, majd szegedi főrabbi, a magyar zsidó tudomány és felekezeti irodalom, sajtó úttörője.
- MARCZALLI HENRIK (sz. 1856) történetíró, egyetemi tanár.
- MEZEI ERNŐ (1851—1933) függetlenségi publicista és politikus, országgy. képvis., a Petőfi Társaság tagja, az Egyenlőség vezércikkírója.
- MEZEI MÓR dr. (1835—1925) ügyvéd, politikus, országgyűl. képvis., a Magyar Izraelita szerk. Egyik cikkéért az Újépületben raboskodott. A Magyarországi Izr. Orsz. Irodájának elnöke.
- MEZEY FERENC dr. (1860—1927) ügyvéd, kir. tan. a Magyarorsz. Izr. Orsz. Irodájának elnöke. A felekezeti közigazgatás és közélet egyik legnagyobb hatású szereplője.
- MOLNÁR FERENC (sz. 1878). Regényíró, drámaíró, a Kisfaludy Társaság tagja, a Corvin-lánc tulajdonosa.
- MUNKÁCSI ERNŐ dr. (sz. 1896) ügyvéd, jogtudós, a Pesti Izr. Hitk. főügyésze.
- PATAI JÓZSEF dr. (sz. 1882) tanár, író és költő. A Múlt és Jövő szerk. Héber költőkből készült fordításait a Petőfi Társaság jutalmazta.
- PETŐ SÁNDOR dr. (1867—1921) ügyvéd, demokrata politikus, országgyűl. képvis.
- PINTÉR MIKSA (1878—1938) publicista, az Országos Egyetértés szerk.

POLLÁK ILLÉS (1852—1930) ügyvéd, író, publicista.

REICH KOPPEL (1839—1929) a budapesti orth. hitk. főabbija, a magyar orthodoxia felsőházi képviselője.

SÁNDOR PÁL (1860—1936) országgyűL képvis., a képviselőház korelnöke, az OMKE elnöke.

SEBESTYÉN KÁROLY dr. (sz. 1872) főiskolai tanár, c. igazg., filozófiai és irodalomtörténeti író, publicista.

SCHÖNFELD JÓZSEF (1884—1935) ügyvéd, a Zsidó Szemle szerkesztője.

SILBERSTEIN-ÖTVÖS ADOLF (1845—1899) esztétikus, publicista, magyar írók német nyelvű fordításáért a Petőfi Társaság tagjai sorába választotta.

SÓS ENDRE (sz. 1905) író és publicista, a Reggeli Újság v. főszerkesztője, a Magyar Hírlap és A Magyar Zsidók Lapja főmunkatársa.

STERN SAMU (sz. 1874) a Pesti Izr. Hitk. és a Magyarorsz. Izr. Orsz. Irodájának elnöke, udv. tan.

STILLER BERTALAN dr. (1837—1922) udv. tan., egyet. orvostanár, a Pesti Izr. Hitk. kórházainak igazgatója.

SZABOLCSI LAJOS dr. (sz. 1889) író, publicista, költő, 1915—1938 években az Egyenlőség főszerk.

SZABOLCSI MIKSA (1857—1915) az Egyenlőség főszerk. A recepció egyik előharcosa. A magyar zsidó felekezeti irodalom és sajtó megalapozója.

SZATMÁRI MÓR (1856—1931) publicista, politikus, országgyűlési képviselő.

SZEMERE SAMU dr. (sz. 1881) tanügyi főtanácsos, filozófiai író, több munkáját adta ki az Akadémia. Az IMIT évkönyveinek szerk. Az Orsz. Izr. Tanítóképző int. igazgatója.

VADÁSZ LIPÓT (1861—1924) politikus, országgyűlési képviselő és igazságügyi államtitkár. Az IMIT elnöke.

VÁZSONYI JÁNOS (sz. 1900) politikus, ügyvéd, országgyűlési képviselő.

VÁZSONYI VILMOS dr. (1868—1926) v. b. t. t., volt miniszter, Budapest díszpolgára, 1901-től haláláig a Terézváros követe. A magyar politikai élet legkiemeltebb zsidóhitű tagja.

VÉSZI JÓZSEF (sz. 1858) udv. tan., felsőházi tag, a Corvin-lánc tulajdonosa, a Pesti Izr. Hitk. v. elnök-helyettese. Fél századon át a Pester Lloyd főszerk.

ZSOLT BÉLA (sz. 1897) író és publicista, A Toll v. főszerkesztője, a Magyar Hírlap, majd az Újság főszerkesztője.

TARTALOM-JEGYZÉK

ELŐSZÓ

KÜZDELEM AZ EMBERI JOGOKÉRT

Ballagi Mór	3
Löw Lipót	5
Horn Ede	9
Mezei Mór	10
Bródy Zsigmond	12
Stiller Bertalan	13
Ágai Adolf	14
Kiss József	15
Gábor Gyula	17

AZ EMANCIPÁCIÓTÓL A VILÁGHÁBORÚIG

Fáik Miksa	19
Alexander Bernát	20
Mezei Ernő	21
Silberstein-Ötvös Adolf	23
Vázsonyi Vilmos	24
Gerő Ödön	27
Fleischmann Sándor	27
Szabolcsi Miksa	28

A HÁBORÚS ZSIDÓ LÉLEK

Bródy Sándor	31
Löw Immanuel	31
Biró Lajos	33
Ignotus	33

Blau Lajos	34
Farkas Pál	34
Kadosa Marcell	36
Pollák Illés	37
Sebestyén Károly	38
Bánóczy József	38

TRIANON

Kecskeméti Lipót	39
Schönfeld József	39

KÜZDELMES ÉVEK

Szatmári Mór	41
Pető Sándor	41
Bródy Ernő	42
Földes Imre	43
Szabolcsi Lajos	44
Ballagj. Ernő	47
Vészi József	49
Molnár Ferenc	51
Fehér Márton	53
Feleky Géza	54
Vadász Lipót	55

FELSŐHÁZI KÉPVISELET

Sándor Pál	57
Reich Koppel	59
Dési Géza	62
Baracs Marcell	63
Halmi Béla	64
Glücksthal Samu	65
Sós Endre	66
Patai József.....	68
Zsolt Béla	70
Csergő Hugó	73

A ZSIDÓTÖRVÉNY

Kóbor Tamás	76
Vázsonyi János	81
Buday-Goldberger Leó	82
Láng Lajos	82
Gál Jenő.....	83
Pintér Miksa	84
Munkácsi Ernő	85
Fábián Béla	86

A FELSZABADULT FELVIDÉK ÉS KÁRPÁT-
ALJA

Hevesi Simon	88
Stern Samu	90
Kiss Arnold	91
Hercz Ignác	93
Kenéz-Kurlander Ede	93
Eppler Sándor	94
Szemere Samu	96

MIÉRT?

Bakonyi László	98
Hajdú Miklós	99